

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

<<Διαχρονικότητα του Κιλελέρ ÷ Ιστορική αναδρομή,
οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της εξέγερσης>>

Εισηγήτρια: κ.Γιοβάνη

Από τις:

Παλαμήδη Αργυρώ

Παπαδοπούλου Στέλλα

ΠΑΤΡΑ 1990

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	666
----------------------	-----

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
Κεφ.1: ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	7
Κεφ.2: ΑΤΟΜΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ	12
Κεφ.3: ΤΟ ΔΟΥΛΟΚΤΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ	16
Κεφ.4: ΤΟ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	20
Κεφ.5: ΒΥΖΑΝΤΙΟ	22
Κεφ.6: ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	25
α. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ	25
β. ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ	28
γ. ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗΔΕΣ	29
Κεφ.7: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ	30
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΚΙΛΕΛΕΡ	
α. <<Η Θεσσαλία απελευθερώνεται...>>	32
β. <<και οι Θεσσαλοί κολλίγοι ζουν ακόμα στη σιλαβιά...>>	34
γ. <<ενώ στη Βουλή γίνονται προσπάθειες...>>	37
δ. <<...χύνεται αίμα...>>	39
ε. <<...άλλος άνεμος φυσά...>>	40
στ.<<...η φλόγα δυναμώνει...>>	41
ζ. <<...ξεσπάει η πυρκαγιά...>>	41

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΚΙΛΕΛΕΡ ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙ ΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ

Κεφ.1: Η ΑΓΡΟΤΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1915-1922	44
Κεφ.2: ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ-ΕΝΩΣΕΙΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ	48
Κεφ.3: Η ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ	50
Κεφ.4: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1923-1941	56
Κεφ.5: Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1940-1944	67
Κεφ.6: ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	70
α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	70
β. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ	78
γ. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ	83
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	91

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

Η ΕΞΕΛΙΞΗ

ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα του Κιλελέρ λειτούργησε σαν πρόκληση όταν αποφασίσαμε να κάνουμε αυτή την πτυχιακή εργασία. Κάθε χρόνο, το Κιλελέρ εορτάζεται μαζικά απ' τους αγρότες, το χαιρετίζουν κόμματα και οργανώσεις, και, γίνονται κυβερνητικές εξαγγελίες για τα καυτά αγροτικά ζητήματα... Πέρα από τα στοιχειώδη ιστορικά στοιχεία, αγνοούσαμε τα γενικότερα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια, μέσα στα οποία κινήθηκε το αγροτικό κίνημα και εξελίχθηκε η τάση για εξέγερση...

Πρέπει να παραδεχτούμε, ότι, παίρνοντας αυτή την πτυχιακή εργασία πιστεύαμε ότι είχαμε, καταρχήν, το πλεονέκτημα της πλούσιας βιβλιογραφίας, δεδομένου, ότι το θέμα είναι ιστορικό οπότε, φυσιολογικά, η βιβλιογραφία θα ήταν αρκετή και δεν θα είχαμε πρόβλημα στη μελέτη των διαφόρων πηγών.

Δυστυχώς, βιβλιογραφία υπήρχε, αλλά η ανεύρεση των σχετικών βιβλίων, τουλάχιστον μέσα από βιβλιοθήκες - κατά τόπους, αλλά, και στην Εθνική - ήταν δύσκολη, για να μην πούμε αδύνατη.

Νιώθουμε την υποχρέωση να ευχαριστήσουμε την ΠΑΣΕΓΕΣ, που, όχι, μόνο μας παρείχε μέρος της βιβλιογραφίας, αλλά και μέσω των αρμοδίων, μας έδειξε αμέριστη συμπαράσταση και πρωτόγνωρη θα λέγαμε -για τα Ελληνικά δεδομένα- διάθεση στο να μας βοηθήσει.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την εισήγήτρια του θέματος, κ. Γιοβάνη, η οποία μας πρόσφερε το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας, καθώς και πολύ χρόνο, στο να μας κα-

θοδηγήσει, ώστε να φέρουμε σε πέρας αυτή την εργασία.

Αντιλαμβανόμενες, ότι το θέμα είναι αρκετά πλατύ και, ότι, πάρα πολλά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε γι' αυτό, πιστεύουμε, ότι τουλάχιστον δώσαμε μια γενική εικόνα του αγροτικού ζητήματος, που θα μπορούσε να είναι διαφωτιστική για κάποιον που θα ήθελε να είχε μια συνολική, συνοπτική εικόνα του ζητήματος.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Το Κιλελέρ, αναμφισβήτητα υπήρξε ένα ιστορικό γεγονός που συντάραξε τη χώρα μας, στις αρχές του αιώνα: μέσα από αυτό εκφράστηκε η αγανάκτηση, η πίκρα αλλά και η θέληση των αγροτών για μια καλύτερη ζωή.

Ήταν η πρώτη αιματηρή σύγκρουση αγροτών-κράτους, μια σύγκρουση με λίγους νεκρούς, μερικούς τραυματίες, αλλά με ένα μεγάλο χάσμα να χωρίζει τους αγρότες και το κράτος, που, στη δεδομένη στιγμή, υπεράσπιζε τα συμφέροντα των τσιφλικιάδων.

Θα ήταν, το λιγότερο, ανόητο, να πιστέψουμε πως το γεγονός του Κιλελέρ ήταν τυχαίο, και πως ότι συνέβηκε εκεί, ήταν καθαρά, για προσωπικούς λόγους ενός περιορισμένου αριθμού αγροτών.

Στο Κιλελέρ αντιναθρεπίζεται η κατάσταση που επικρατούσε στο Θεσσαλικό κάμπο και η θέληση των αγροτών για αλλαγή και πρόοδο.

Για την σωστή κατανόηση ενός ιστορικού γεγονότος είναι απαραίτητη η μελέτη του χθες αλλά και του μετέπειτα: οτιδήποτε σχετικό με την αγροτιά, και το παραμικρό, έχει να μαρτυρήσει κάτι χρήσιμο για την κατανόηση του συγκεκριμένου ζητήματος. Προσπαθούμε να κάνουμε μια, όσο το δυνατόν, πιο διαφωτιστική ιστορική αναδρομή, όχι μόνο σ' αυτό, καθ' αυτό το γεγονός, αλλά ξεκινώντας από το πρωτόγονο, ακόμα άνθρωπο και τις παραγωγικές σχέσεις που χαρακτήριζαν την οικονομία του .

Αναφερόμαστε στο πέρασμα στη ταξική κοινωνία, στο δουλοκτητικό σύστημα, και μετέπειτα, στο φεουδαρχικό, στο Βυζάντιο, στη Τουρκοκρατία, στην Επανάσταση του 1821, στα μετέπειτα χρόνια, ενώ στεκόμαστε λίγο στην εξιστόρηση αυτού καθ'αυτού του γεγονότος <<Εξέγερση των αγροτών στο Κιλελέρ>>.

Πιστεύουμε πως η εκτεταμένη μυθιστορηματική αναφορά σε αυτό, μάλλον θα δυσκόλευε το σκοπό μας, που, δεν είναι άλλος από το να αποδώσουμε τη ροή, από παλιά μέχρι σήμερα, τη ζωή της αγροτιάς και των αγώνων της, που το Κιλελέρ - χωρίς να παραγνωρίζουμε τη σημασία του - αποτέλεσε σταθμό της και όχι πυρήνα της.

Στη συνέχεια, αναφερόμαστε στο τι ακολούθησε, στο τι μέτρα πάρθηκαν, καλά και άσχημα, στο πως και κατά πόσο η όποια βελτίωση οφείλεται στους μεν και στους δε....

Παραθέτουμε μέσα από ξεχωριστά κεφάλαια - περιόδους τις <<οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της εξέγερσης>>.

Εννοείται πως σε μερικές απ'αυτές τις επιπτώσεις, ο επηρεασμός από την εξέγερση του Κιλελέρ είναι πιο έντονος και οι επιπτώσεις κατά συνέπεια άμεσες.

Θα εθελουφλούσαμε αν ισχυριζόμαστε πως για την οποιαδήποτε βελτίωση στην ζωή και την εργασία των αγροτών, πρωταρχικό ρόλο έπαιξε το Κιλελέρ· πλέγματα οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών συγκυριών οδήγησαν σε πολλές, από τις αλλαγές, που αναφέραμε. Εκείνο, όμως, που δεν μπορούμε να... <<αρνηθούμε>> στο Κιλελέρ είναι ότι δρα σαν μεταίχμιο, σαν όριο·

ο αγροτικός κόσμος εξαντλεί την υπομονή του, δημιουργεί το

Κιλελέρ, ο αγώνας είναι έντονος, αιματηρός, κλονίζει ενδιαφερόμενους και μη.

Από το Κιλελέρ και μετά οι αγρότες έχουν να ελπίζουν, πρέπει να ελπίζουν, αγωνίζονται όλο και πιο μαζικά, έχουν αρχίσει να μαθαίνουν τη λέξη... <<διεκδίκηση>>...

Κάποιοι νεκροί τους την θυμίζουν συνεχώς...

Βλέπουν πως ο δρόμος δεν είναι ανοικτός, αλλά άμα παλέψεις μπορείς να προσπεράσεις τα εμπόδια και να προχωρήσεις!!! Ο αγρότης παύει να συνεργάζεται για να μπορέσουν, αυτός και οι συνάδελφοί του να παράγουν το υπερπροϊόν για το τσιφλιανά!!! Τώρα πια συνεταιρίζεται, όχι, για να κάνει τη ζωή λιγότερο δύσκολη, αλλά, πιο καλή γι'αυτό και την οικογένειά του.

Τα βήματα που έγιναν από το Κιλελέρ και μετά, αναμφισβήτητα δεν ήταν όλα θετικά...

Παρ'όλες όμως τις αργοπορίες αλλά και τις βιαστικές -πρόχειρες- βελτιώσεις που μας χαρακτηρίζουν σαν κράτος, τώρα μπορούμε να μιλάμε για ένα αγροτικό κόσμο που έχει βρει το δρόμο του, για ένα αγροτικό κόσμο που ενισχύεται τόσο από το Κράτος, όσο και από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα...

Το ζήτημα που είναι φλέγον αυτή τη στιγμή για την Αγροτική Οικονομία είναι να μην χάσουμε το τρένο, ή...το οποιοδήποτε άλλο μεταφορικό μέσο χρησιμοποιούν οι εταίροι μας...

Είναι γεγονός ότι πολλά από τα προγράμματα και τις επιδοτήσεις της Κοινότητας, δεν γνωρίζουν την αξιοποίηση που πρέπει...

Πως να υπάρξει, όμως, ενδιαφέρον, όταν, δεν υπάρχει ενη-

μέρωση των αγροτών, ή, όταν αυτή παρέχεται, είναι ελλειπής;

Το μήνυμα του Κιλελέρ παραμένει πάντα επίκαιρο: οι αγρότες τότε πάλευαν, ενάντια στους τσιφλικιάδες για μια καλύτερη ζωή, και σήμερα, οι αγρότες πρέπει να παλέψουν για μια καλύτερη ακόμα ζωή, για πρόοδο και ευημερία, ενάντια σε οποιουδήποτε είδους απειλή: άγνοια, αδιαφορία, σκόπιμη ή αθέλητη, μικροκομματικά συμφέροντα (πότε θα πάψουν να τυραννούν το τόπο;), εκμετάλλευση κάθε είδους...

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΩ-
ΤΟΓΟΝΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ειδικός επιστήμονες υποστηρίζουν πως το επόμενο σημα-
ντικό γεγονός στην εξέλιξη της φύσης, μετά την εμφάνιση του
ανθρώπου ήταν η κατασκευή εργαλείων από τους ανθρώπους.

Η στιγμή που ο άνθρωπος κατάφερε να φτιάξει έστω και το
πιο απλό εργαλείο ήταν καθοριστική για την εξέλιξή του, για-
τί μόλις τότε κατάφερε να ξεχωρίσει από τα ζώα.

Ένα άλλο βασικό στοιχείο στην ζωή του πρώτου ανθρώπου
που τον έκανε να ξεχωρίσει από τα ζώα ήταν η ύπαρξη κοινω-
νίας, της ανθρώπινης κοινωνίας που λειτουργούσε και, το κυ-
ριώτερο, βασιζόταν πάνω σε μια σημαντική σύνδεση με την ερ-
γασία.

Οι άνθρωποι, πρώτοι αυτοί μέσα στα υπόλοιπα όντα και
μάλλον και οι τελευταίοι λειτουργούν μέσα σε μια κοινωνία
που στηρίζεται πάνω στην εργασία, η οποία λειτουργεί και σαν
συνδετικός κρίκος για τα μέλη αυτής της κοινωνίας.

Η απόκτηση τροφής για τον πρωτόγονο άνθρωπο γίνεται με
το κυνήγι ή την συλλογή καρπών, με τη βοήθεια πρωτόγονων ερ-
γαλείων.

Όταν η εύρεση τροφής είναι δύσκολη, η λύση για επιβί-
ωση δίνεται μέσα από την ανθρωποφαγία.

Σιγά σιγά, απελπιστικά αργά, θα λέγαμε, ο άνθρωπος αρχί-
ζει να φτιάχνει τα πρώτα εργαλεία που είναι απλούστατα, αλ-
λά, τον βοηθούν στο να χτυπά, να κόβει, να σιάβει, να καλύ-

πτει γενικά ένα απλοϊκό τομέα παραγωγής.

Η ανακάλυψη της φωτιάς δίνει την ευκαιρία στον άνθρωπο να παρασκευάζει τις τροφές του και να μην τις καταναλώνει ωμές: αλλά και να κατασκευάζει εργαλεία κατάλληλα για την παραγωγή ενώ συγχρόνως τον προφυλάσσει και από το κρύο.

Τα εργαλεία, που με το καιρό τελειοποιούνται, δίνουν τη δυνατότητα στον άνθρωπο να κυνηγά μεγάλα ζώα αλλά και να ασχολείται με την αλιεία.

Καθώς το κυνήγι αναπτύσσεται έχουμε την εμφάνιση της κτηνοτροφίας, έστω και σε πρωτόγονη μορφή, μια και ο άνθρωπος αρχίζει την εξημέρωση των ζώων.

Από τη συλλογή αγρίων καρπών και φυτών που έτρωγε ο άνθρωπος έχουμε την γέννηση της πρωτόγονης γεωργίας.

Όταν ο άνθρωπος μαθαίνει να λιώνει το μέταλλο και το χρησιμοποιεί για την κατασκευή των εργαλείων τα πράγματα για την γεωργία γίνονται πιο εύκολα.

Όσον αφορά το ζήτημα των παραγωγικών σχέσεων μπορεί κανείς να το περιγράψει μέσα σε μια λέξη: κοινοκτημοσύνη. Οι συνθήκες ήταν τόσο δύσκολες και όσον αφορά τη γεωργία και όσον αφορά το κυνήγι, που ο πρωτόγονος άνθρωπος στηριζόταν στην βοήθεια, στη συμπαράσταση του άλλου για να μπορέσει να επιβιώσει.

Ο πρωτόγονος άνθρωπος συνειδητοποιούσε την αδυναμία του, να τα βγάλει πέρα μόνος του και ένιωθε την ανάγκη για κοινοτική ιδιοκτησία στη γη και τα μέσα παραγωγής αλλά και για συλλογική εργασία.

Ατομική ιδιοκτησία υπήρχε μόνο σε μερικά εργαλεία παραγωγής τα οποία χρησιμοποιούνταν, παράλληλα και για όπλα

ενάντια στα άγρια θηρία.

Ο πρωτόγονος άνθρωπος παράγει ίσα-ίσα για να επιβιώνει, δεν δημιουργεί περίσσειμα με την εργασία του, δεν υπάρχει, δηλαδή, υπερπροϊόν στην πρωτόγονη κοινωνία.

Με τέτοιες συνθήκες, είναι φυσιολογικό να μην υπάρχουν τάξεις, να μην υπάρχει εκμετάλλευση.

Οι πρωτόγονοι άνθρωποι ήταν οργανωμένοι σε μικρές κοινότητες που ζούσαν απομονωμένες μεταξύ τους και που τα περιουσιακά στοιχεία της κάθε μιας απ'αυτές ήταν ξεχωριστά.

Λόγω του ότι η παραγωγή μιας κοινότητας ήταν μικρή είχε καθιερωθεί η ίση διανομή, αφού και η παραμικρή ανισότητα θα σήμαινε την στέρηση βασικών, για την επιβίωση, αγαθών από κάποιο μέλος της κοινότητας.

Η παραγωγή στηριζόταν στην αρχή της απλής συνεργασίας, ώσπου μπήκε στη φάση του καταμερισμού της εργασίας και, συγκεκριμένα, στη φάση του φυσικού καταμερισμού της εργασίας, δηλ. καταμερισμός ανάλογα με την ηλικία και το φύλο. Ο φυσικός καταμερισμός της εργασίας οδήγησε σε αύξηση της παραγωγικότητας και από εκεί και πέρα οι άνθρωποι νιώθουν την ανάγκη να προχωρήσει ακόμα παραπέρα η απλή συνεργασία έχου- με την οργάνωση της κοινωνίας κατά γένη.

Τα γένη, αποτελούνταν από δεκάδες ανθρώπους με δεσμό αίματος, που με τον καιρό και την είσοδο νέων μελών σ'αυτά, μεγάλωναν όλο και πιο πολύ και έκαναν ακόμα πιο ισχυρή την συνήθεια αλλά και την ανάγκη για ομαδική ζωή.

Η ανώτερη μορφή οργάνωσης της πρωτόγονης κοινωνίας ήταν η φυλή, η οποία αποτελούνταν από αρκετά γένη.

Στα καθεστώτα των γενών πρωταρχικό ρόλο έπαιζε η γυ-

ναίκα, κάτι το οποίο εξηγείται αν εξετάσουμε τις συνθήκες της υλικής ζωής του ανθρώπου, εκείνης της περιόδου.

Οι άνδρες ασχολούνταν με το κυνήγι, χρησιμοποιώντας τα πρωτόγονα εργαλεία της εποχής, αλλά το αντίκρουσμα αυτής της προσπάθειας ήταν ελάχιστο, στηριζόταν περισσότερο στην τύχη, και επ' ουδενί λόγο δεν μπορούσε η κοινότητα να στηρίζει, στο κυνήγι τις ελπίδες της για επιβίωση.

Οι γυναίκες ασχολούνταν με την γεωργία, η οποία ήταν μια πολύ πιο σίγουρη λύση στο θέμα της επιβίωσης, έστω και αν αυτή διεξαγόταν με πρωτόγονα μέσα. Έτσι η γυναίκα, μέσω της ασχολίας της, περνά στην πρώτη θέση, έναντι του άνδρα και μιλάμε για μια μητριαρχική κοινωνία.

Σ' όλους τους λαούς, η αρχαιότερη μορφή κυριαρχίας ήταν η μητριαρχία, απλώς σε μερικούς λαούς αναπτύχθηκε περισσότερο και σ' άλλους λιγότερο.

Όταν η γεωργία αναπτύχθηκε ακόμα περισσότερο και άρχισαν να χρησιμοποιούνται το σκαλιστήρι και, κυρίως το αλέτρι με τη βοήθεια των εξημερωμένων πια ζώων, σαν δύναμη έλξης, έγινε επιτακτική η ανάγκη εργασίας του άνδρα, ως πιο χειροδύναμου.

Έτσι περνάμε από την μητριαρχία, στην πατριαρχία, όπου ο άνδρας μπαίνει επικεφαλής στο γένος.

Το πατριαρχικό σύστημα εμφανίζεται στην τελευταία περίοδο του πρωτόγονου συστήματος.

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι το πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από:

- ανυπαρξία ατομικής ιδιοκτησίας
- παραγωγή των αναγκών για επιβίωση με πρωτόγονα μέσα

- χρησιμοποίηση πρωτόγονων μέσων παραγωγής
- συλλογική εργασία
- ανυπαρξία διαίρεσης σε τάξεις και συνεπώς εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο

ΑΤΟΜΙΑΤΟΜΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ

Η αιμή του πρωτόγονου κοινοτικού συστήματος εντοπίζεται την περίοδο της μητριαρχίας, ενώ στη φάση της πατριαρχίας, ήδη έχει φτάσει, στα όριά του και περνά σε μια φάση παρακμής.

Στην τελευταία φάση της πατριαρχίας κάνουν την εμφάνισή τους καινούργια, πιο τέλεια εργαλεία που δημιουργούν μια δυσαναλογία μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων.

Καθώς τα εργαλεία εξυπηρετούν περισσότερο τον άνθρωπο, δεν υπάρχει πλέον η ανάγκη πολλών ατόμων για την καλλιέργεια ενός χωραφιού: μια οικογένεια μπορεί να τα καταφέρει.

Περνάμε λοιπόν, στη φάση του νοικοκυριού, που είναι πιο αποδοτικό, ενώ η ανάγκη για κοινοτική ιδιοκτησία και κοινή εργασία, όσο περνά ο καιρός, όλο και ατονεί.

Μετά το φυσικό καταμερισμό στην εργασία, που είδαμε στο πρωτόγονο σύστημα περνάμε στο κοινωνικό καταμερισμό στην εργασία, στον οποίο, ορισμένες κοινότητες στην αρχή, και αργότερα, ορισμένα άτομα αρχίζουν να ασχολούνται με διαφορετικά είδη παραγωγής.

Ο πρώτος μεγάλος κοινωνικός καταμερισμός ήταν η εμφάνιση των ποιμενικών φύλων.

Έτσι έχουμε την ανάγκη για ανταλλαγή προϊόντων ανάμεσα στις ποιμενικές φυλές και στους γεωργούς.

Εκτός, όμως από την γεωργία και την κτηνοτροφία, παρου-

σιάζονται και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες.

Ήδη, από την εποχή της πέτρας, οι άνθρωποι κατασκεύαζαν οκεύη από πηλό και ύφαιναν με το χέρι.

Με την ανακάλυψη του μετάλλου, ορισμένοι εξειδικεύονται στην κατασκευή εργαλείων.

Ακόμα και μέσα στις ξεχωριστές κοινότητες αρχίζει να αναπτύσσεται η χειροτεχνία - υφαντική, αγγειοπλαστική, σιδηρουργία. Όσο εξελίσσεται η χειροτεχνία τόσο γίνεται και πιο δύσκολος ο συνδυασμός της με τη γεωργία.

Ο δεύτερος μεγάλος κοινωνικός καταμερισμός στην εργασία ήταν ο χωρισμός της χειροτεχνίας από την γεωργία.

Στην αρχή, η ανταλλαγή γινόταν ανάμεσα στις κοινότητες των γενών και ότι ανταλλασσόταν αποτελούσε περιουσία της κοινότητας. Όσο όμως αναπτυσσόταν ο κοινωνικός καταμερισμός στην εργασία και επεκτείνονταν οι ανταλλαγές, τόσο υπονομευόταν το σύστημα της κοινοτικής εργασίας.

Πρώτοι, οι αρχηγοί των γενών αρχίζουν να βλέπουν την κοινοτική περιουσία για κτήμα τους.

Το είδος που ανταλλασσόταν ευρύτερα ήταν τα ζώα, και οι αρχηγοί, σιγά σιγά άρχισαν να τα διαχειρίζονται σαν δικά τους και οι υπόλοιποι της κοινότητας τους αναγνώριζαν αυτό το δικαίωμα.

Τα ζώα πέρασαν πρώτα απ'όλα στην ατομική ιδιοκτησία, για να ακολουθήσουν τα εργαλεία και τελευταία η γη.

Η εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας, όπως ήταν φυσικό, οδήγησε στην διάσπαση του γένους σε μεγάλες πατριαρχικές οικογένειες.

Μέσα σ'αυτές τις πατριαρχικές οικογένειες, κάποιοι μι-

κροί οικογενειακοί πυρήνες αρχίζουν να ξεχωρίζουν και να μετατρέπουν την κοινή περιουσία, σε ατομική ιδιοκτησία.

Οι δεσμοί μέσα στην μεγάλη οικογένεια αρχίζουν να εξασθενούν.

Κάνει, έτσι, την εμφάνισή της η κοινότητα του χωριού: οι άνθρωποι που την αποτελούν, δεν συνδέονται με συγγένεια, τσούπι, τα σκεύη, τα ζώα είναι ατομική ιδιοκτησία, το νερό, το δάσος, το λιβάδι, τα χωράφια είναι κοινοτική. Στο τέλος τα χωράφια γίνονται ατομική ιδιοκτησία...

Με την εμφάνιση της ανταλλαγής και της ατομικής περιουσίας αλλάζει εκ βάθρων η πρωτόγονη κοινότητα. Δημιουργούνται διαφορετικά συμφέροντα, κάποιοι αρχίζουν να πλουτίζουν.

Αυτοί που έχουν κάποια αξιώματα: ιερέας, πρεσβύτεροι, πολέμαρχος ξεχωρίζουν από τους άλλους, σχηματίζουν αριστοκρατία, μεταβιβάζουν την εξουσία τους κληρονομικά. Οι υπόλοιποι αρχίζουν να εξαρτώνται απ' αυτούς.

Η ανάπτυξη των μέσων παραγωγής αρχίζει να αποδίδει περισσότερο, απ' όσα ήταν αναγκαία για την επιβίωση: το υπερπροϊόν είναι γεγονός.

Για την δημιουργία του, οι αιχμάλωτοι δεν σκοτώνονται, αλλά γίνονται δούλοι, και φέρνουν μεγαλύτερο πλουτισμό στους ιδιοκτήτες τους.

Στη συνέχεια, την μοίρα των δούλων ακολουθούν και αυτά τα μέλη της Κοινότητας που χρεώθηκαν και για να ξεπληρώσουν μετατράπηκαν σε δούλους.

Εμφανίζεται η πρώτη ταξική διαίρεση: δουλοκτήτες - δούλοι, αρχίζει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Η κοινωνική ιδιοκτησία αντικαταστάθηκε από την ατομική,
η συλλογική εργασία παραχωρεί τη θέση της στην ατομική, η
ΤΑΞΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ;

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

ΤΟ ΔΟΥΛΟΚΤΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ

Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, η δουλεία αναπτυσσόταν μέσα στα πλαίσια της πατριαρχικής οικογένειας:

- οι δούλοι ήταν λίγοι
- βοηθούσαν στις δουλειές και δεν ήταν αυτοί που έκαναν, εξ ολοκλήρου τη παραγωγή.

Ο δουλοκτήτης μπορεί να είχε στην απόλυτη κυριότητά του τον δούλο, αλλά ο δούλος δεν <<χρησιμοποιόταν>> απεριόριστα.

Το πέρασμα στο δουλοκτητικό σύστημα γίνεται καθώς οι καινούργιες καλλιέργειες και τα πιο παραγωγικά εργαλεία, πρόσφεραν στον άνθρωπο την πρόκληση να παράγει περισσότερα από όσα χρειαζόταν για να συντηρηθεί, αλλά, και το πρόβλημα για ανεύρεση περισσότερων εργατικών χεριών.

Η λύση σ' αυτό το πρόβλημα δίνεται μέσω των πολέμων, οι αιχμάλωτοι των οποίων γίνονται δούλοι.

Σιγά σιγά, περνάμε στη φάση της εμπορευματικής οικονομίας: χειροτέχνες και αγρότες παράγουν υπερπροϊόν με σκοπό την ανταλλαγή.

Αυτή η εξέλιξη οδηγεί στην δημιουργία των πόλεων, που στην αρχή της εμφάνισής τους δεν διαφέρουν από τα χωριά κατά πολύ, αλλά, στη συνέχεια, η διαφορά επικεντρώνεται στο γεγονός ότι στις πόλεις συγκεντρώνεται τόσο η χειροτεχνία όσο και το εμπόριο.

Όσο ο όγκος των εμπορευμάτων που ανταλλάσσονταν μεγάλωνε, τόσο εντεινόταν η ανάγκη για δημιουργία μιας τάξης που θα έπαιζε διαμεσολαβητικό ρόλο: δημιουργείται, έτσι, η τάξη των εμπόρων.

Ο τρίτος μεγάλος κοινωνικός καταμερισμός στην εργασία είναι πια γεγονός: οι έμποροι αγοράζουν προϊόντα από τους παραγωγούς και τα πωλούν στους καταναλωτές.

Οι κοινωνικές ανισότητες πληθαίνουν, γεννιέται η τοκογλυφία, μεγαλώνει ο αριθμός των δούλων.

Το μικρό αγροτικό νοικοκυριό ατονεί, οι δούλοι γίνονται η κινητήρια δύναμη της παραγωγής.

Στο δουλοκτητικό σύστημα, οι ελεύθεροι έχουν περιουσιακά και πολιτικά δικαιώματα, οι δούλοι, απλώς, εργάζονται καταναγκαστικά.

Τιμωρούνται για την παραμεληρή παράλειψη, και, ο ιδιοκτήτης ενώ εκμεταλλεύεται το προϊόν της εργασίας των δούλων, σ' αυτούς παρέχει ελάχιστα, όσα χρειάζονται για να επιβιώνουν απλώς.

Καθώς, η ατομική ιδιοκτησία γίνεται πλέον καθεστώς και δημιουργούνται τάξεις, το επόμενο βήμα είναι η δημιουργία κρατών και κρατικής εξουσίας για την προάσπιση των συμφερόντων των επικρατέστερων τάξεων.

Το κράτος χρησιμοποιήθηκε πλατιά για την εδραίωση του δουλοκτητικού συστήματος.

Πρέπει να σημειωθεί ότι με την ανάπτυξη αυτού του συστήματος, και αφού με την παραγωγή ασχολούνταν αποκλειστικά οι δούλοι, οι ελεύθεροι πολίτες έστρεψαν τα ενδιαφέρο-

ντά τους αλλού, και έχουμε μια ανάπτυξη στις επιστήμες, στις τέχνες, στον πολιτισμό γενικά.

Πάντως, οι αντιθέσεις που υπήρχαν μέσα στο δουλοκτητικό σύστημα το οδήγησαν μοιραία, στο μαρασμό και τελικά στην εξαφάνιση.

Όσο επικρατούσε το καθεστώς της δουλείας, οι ελεύθεροι θεωρούσαν την εργασία ατιμωτική, και οι δούλοι, από την πλευρά τους, δεν είχαν κίνητρα για να είναι αποδοτικοί.

Η ταξική αντίθεση μεταξύ δουλοκτητών και δούλων μεγάλωνε όλο και περισσότερο, ενώ, οξύνονταν και οι αντιθέσεις μεταξύ των μεγαλοϊδιοκτητών και των ελεύθερων αγροτών που κατείχαν μικρές εκτάσεις.

Οι ελεύθεροι αγρότες έγιναν θύματα του εμπορικού κεφαλαίου και της τοκογλυφίας.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι τόσο οι ελεύθεροι αγρότες όσο και οι χειροτέχνες αποτελούσαν το στρατό που διεξήγαγε τους πολέμους, οι οποίοι με τη σειρά τους απέφεραν δούλους.

Όσο οι ελεύθεροι αγρότες και οι χειροτέχνες πλήττοντο, τόσο μειώνονταν και ο αριθμός των δούλων που απέφεραν οι πόλεμοι.

Οι σχέσεις παραγωγής του δουλοκτητικού συστήματος, φτάνουν στα όριά τους, καινούργιες σχέσεις παραγωγής επιβάλλεται να γεννηθούν.

Οι δουλοκτήτες χωρίζουν τα κτήματα τους σε μικρά κομμάτια και τα παραχωρούν σε ελεύθερους και απελεύθερους, οι οποίοι έχουν ορισμένες υποχρεώσεις απέναντι στους γαιοκτήμονες.

Πάντως, αυτή η κατηγορία καλλιεργητών, είναι ισχυρά δεμένη με τη γη: μπορούν ακόμα και να πουληθούν μαζί με αυτή, χωρίς όμως να είναι δούλοι.

Ονομάζονται άποικοι και είναι οι πρόδρομοι των δουλοπαροίκων του μεσαίωνα.

Το δουλοκτητικό σύστημα υποχωρεί και στη θέση του έρχεται το φεουδαρχικό σύστημα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο

ΤΟ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Στο φεουδαρχικό σύστημα, κυρίαρχο ρόλο παίζει ο φεουδάρχης, η εξουσία του οποίου στηρίζεται πάνω στην ιδιοκτησία μεγάλου τμήματος γης: αυτή η γη καλλιεργείται από τους, εξαρτημένους από τον φεουδάρχη, αγρότες.

Ένα, μόνο, μέρος του φέουδου αποτελεί το ατομικό νοικοκυριό του φεουδάρχη: το υπόλοιπο είναι μοιρασμένο στους αγρότες που οπωσδήποτε δεν είναι δούλοι, καθώς, έχουν, ο καθένας το νοικοκυριό του.

Στην πρώτη φάση της ανάπτυξης του φεουδαρχικού συστήματος ο αγρότης εργάζεται με δικά του μέσα παραγωγής (εργαλεία, ζώα κ.λ.π.) για δύο ή τρεις μέρες της εβδομάδας στο κτήμα του φεουδάρχη, ενώ, τις υπόλοιπες μέρες εργαζόταν στο δικό του κτήμα. Βρισκόμαστε στη φάση της γαιοπροσόδου σε εργασία ή αγγαρεία. Είναι ευνόητο, πως σ' αυτή τη φάση, οι αγρότες ενδιαφέρονται να είναι παραγωγικοί μόνο όταν εργάζονται στα δικά τους κτήματα, και από την δικιά τους μεριά, οι φεουδάρχες προσπαθώντας να έχουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα, χρησιμοποιούύν επιστάτες ώστε να εργάζονται οι αγρότες όσο πιο παραγωγικά γίνεται.

Καθώς το φεουδαρχικό σύστημα εξελίσσεται, έχουμε την γαιοπρόσοδο σε προϊόντα, το γεώμορο.

Ο αγρότης υποχρεώνεται να προμηθεύει τον γαιοκτήμονα, σε τακτικά χρονικά διαστήματα, με διάφορα αγροτικά προϊόντα και ζώα. Σε μερικές περιπτώσεις, η προσφορά, αυτή, του αγρότη, συνδυάζεται και με προσφορά εργασίας (αγγαρεία).

Στην τελευταία φάση, όπου η ανταλλαγή γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη, φτάνουμε στη γαιοπρόσοδο σε χρήμα.

Ο δουλοπάροικος αγρότης προσφέρει ενοίκιο σε χρήμα, για τη γη που κατέχει.

Η φάση αυτή χαρακτηρίζει την παρακμή της φεουδαρχίας, την αποσύνθεσή της.

Ο αγρότης, πέραν του ενοικίου προς τον φεουδάρχη, καλείται να πληρώσει φόρους προς το κράτος, και, σε ορισμένες χώρες προς τις εκκλησίες.

Κύριο χαρακτηριστικό της φεουδαρχίας είναι η εκμετάλλευση των αγροτών από τους φεουδάρχες, που βέβαια, πήρε διάφορες μορφές με το πέρασμα του χρόνου.

Διαφορές, επίσης, παρατηρούνται, όχι μόνο σε χρονικά αλλά και σε τοπικά πλαίσια.

Άλλη μορφή εκμετάλλευσης επικρατούσε στη Δύση και άλλη στην Ανατολή.

Το φεουδαρχικό σύστημα, προσφέρει μια εξέλιξη, καθώς, ο αγρότης από δούλος, περνά στο στάδιο του εξαρτημένου μεν αγρότη, που όμως εργάζεται κάποιο χρονικό διάστημα και για τοῦ εαυτοῦ του, πράγμα που οδηγεί στην αύξηση, αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας της παραγωγής.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ε Μ Π Τ Ο

ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Αν θέλαμε να περιγράψουμε επιγραμματικά την κατάσταση που επικρατούσε στην Βυζαντινή αυτοκρατορία θα λέγαμε:

Η κεντρική εξουσία, το κράτος, όχι απλώς δεν στηρίζει, αλλά μάχεται την μεγάλη ιδιοκτησία γης.

Στο Βυζάντιο υπάρχει μια ισχυρή κρατική μηχανή, που σαφώς δεν προσφέρει τις κατάλληλες ευκαιρίες, όπως έγινε στη Δύση, για δημιουργία ισχυρών γαιοκτημόνων (φεουδαρχών).

Οι αγρότες, στο Βυζάντιο, δρουν οργανωμένοι σε οικογενειακό και κοινοτικό επίπεδο και αποδίδουν φόρο στο κράτος.

Πρέπει να σημειωθούν δύο βασικά χαρακτηριστικά αφ' ενός η ύπαρξη ενός οργανωμένου γραφειοκρατικού συστήματος με έδρα τις πόλεις της αυτοκρατορίας και αφ' ετέρου η απόδοση χρηματικού φόρου (τις περισσότερες φορές) από τους αγρότες της περιφέρειας προς τους «γραφειοκράτες» της πόλης.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ότι η αγροτική διαδικασία στηριζόταν σε ελεύθερους πολίτες και όχι δούλους.

Η ύπαρξη δούλων στο Βυζάντιο είναι βέβαια αναντίρρητο γεγονός, αλλά η προσφορά τους περιοριζόταν στις βοηθητικές δουλειές ή ήταν απλοί υπηρέτες των κατοικιών.

Από το αγροτικό τμήμα του πληθυσμού η αυτοκρατορία του Βυζαντίου λαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός της.

Παράλληλα, οι αγρότες, σαν ελεύθεροι πολίτες στρατολο-
γούνται, προσφέροντας έτσι, άλλη μια υπηρεσία στο κράτος.

Όλα αυτά, όχι απλώς δεν ωθούν τους εκάστοτε αυτοκρά-
τορες να συναινέσουν σε υποταγή των ελεύθερων γαιοκτημόνων
στους μεγαλοϊδιοκτήτες, αλλά τους κάνουν να προστατεύουν
τους αγρότες ώστε να παραμένουν μικροϊδιοκτήτες γης.

Έτσι φτάνουμε στο σημείο να μιλάμε για πάλι ανάμεσα
στη κεντρική εξουσία-που προστατεύει τη μικρή ιδιοκτησία
και στους γαιοκτήμονες (δυνατούς).

Χαρακτηριστικό είναι ότι από τότε που οι γαιοκτήμονες
αρχίζουν να κερδίζουν έδαφος η αυτοκρατορία μπαίνει στη φά-
ση της παρακμής της (μετά τον 12ο αιώνα).

Ορισμένοι από τους γαιοκτήμονες του Βυζαντίου έχουν
επαφή με τη Δύση και αναπτύσσονται χρησιμοποιώντας τη σχέ-
ση τους αυτή.

Τα πράγματα γίνονται ακόμα πιο δύσκολα κατά την περι-
οδο της Φραγκοκρατίας αλλά, παρ'όλες τις προσπάθειες που
έγιναν, δεν μπορούμε να μιλάμε για ύπαρξη φεουδαρχίας όμοι-
ας με την Δυτικού τύπου.

Ειδικότερα, αυτή την περίοδο μπορούμε να παρατηρήσου-
με τα εξής:

1. Τα δικαιώματα που είχε το κράτος πάνω στο υπερπροϊόν των αγροτών περνούν πλέον σε ιδιωτικά χέρια
2. Η προσωπική αγγαρεία -βασικό χαρακτηριστικό της φεουδαρχίας στη Δύση- δεν μπόρεσε να ριζώσει. Είτε δεν υφίσταται, είτε εξαγοράζεται.
3. Η μεταβίβαση του υπερπροϊόντος γίνεται με τη μορφή του

φόρου, είτε σε χρήμα είτε σε προϊόν.

Αυτό δηλώνει την ύπαρξη εμπορευματοποίησης και εκχρηματισμού της οικονομίας, κάτι, που, ασφαλώς, δεν κατατάσσει τους αγρότες - παραγωγούς της Βυζαντινής υπαίθρου στην ίδια μοίρα με τους δουλοπάροικους του Δυτικού φέουδου.

Είναι γεγονός πάντως, ότι εξαιτίας της αντίστασης που παρουσιάστηκε από τον αγροτικό πληθυσμό του Βυζαντίου, το ξενόφερτο φράγκικο σύστημα υπέστη σοβαρές αλλοιώσεις κατά την επικράτησή του.

Ανακεφαλαιώνοντας μπορούμε να πούμε ότι:

- Η παρακμή που ξεκίνησε με την προσπάθεια φεουδοποίησης (Φράγκοι) δεν μπόρεσε να αναχαιτιστεί με την πανινόρθωση του Βυζαντινού κράτους (1260).
- Η πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (1453) δεν είναι σε καμιά περίπτωση, ανεξάρτητη από την γενικότερη παρακμή της αγροτικής τάξης του Βυζαντινού Κράτους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε Κ Τ Ο

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

α. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Η επικράτηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας επί του Βυζαντίου μπορούμε να πούμε, ότι έρχεται σαν λύση στη μεγάλη διαμάχη γαιοκτημόνων-αγροτών.

Όσο και αν φανεί παράδοξο, η επικράτηση των Οθωμανών-τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια-φάνηκε σαν μεγάλη νίκη των αγροτών ενάντια στους γαιοκτήμονες.

Οι κατακτητές παίρνουν το πρόσωπο του αγροτικού μεταρρυθμιστή που πλήττει τους ισχυρούς και δυναμώνει τους αδύνατους.

Η εξήγηση γι' αυτό δίνεται αν λάβουμε υπ' όψη μας δύο στοιχεία: αφ' ενός την δυσσάρεσκια των αγροτών ενάντια στην Βυζαντινή κεντρική εξουσία που ενδίδει πλέον στις απαιτήσεις των μεγαλοϊδιοκτητών και αφ' ετέρου την τακτική που ακολούθησε το Οθωμανικό Κράτος έναντι των γαιοκτημόνων.

Ξεκίνησε <<επιχείρηση>> ελάττωσης των ευγενών (είτε από καταγωγή, είτε από ιδιοκτησία) προκειμένου να μην υπάρξει ισχυρή αντίδραση απέναντι στα επεκτατικά του σχέδια.

Κάνοντας μια γενική περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί μπορούμε να σημειώσουμε τα εξής:

- Το Κράτος είναι ο ιδιοκτήτης της γης και αυτό παραχωρεί, χωρίς ενοίκιο, τα τμήματα γης στους αγρότες.

Υπάρχει το κληρονομικό στοιχείο σ' αυτή την παραχώρηση, αλλά, ο αγρότης δεν μπορεί να πουλήσει την γη που του ανήκει.

- Οι φόροι που αποβίδονται είναι τρεις:

- (α) Η δέκατη (στα σιτηρά και το λάδι κυρίως)
- (β) Ο κεφαλικός φόρος (χαράτσι) για τους αλλόθρησκους (μη μουσουλμάνους) και
- (γ) ο φόρος τελωνείων στα εξαγόμενα αγαθά.

Το Κράτος καθόριζε το συνολικό ποσό φόρων που ήθελε, σε ετήσια βάση και γινόταν καταμερισμός αυτού του φόρου στις περιοχές της Αυτοκρατορίας ανάλογα με τις δυνατότητες αυτών των περιοχών.

Σημαντικό γεγονός είναι ότι ο φόρος δεν ήταν προσωπικός αλλά αφορούσε ένα σύνολο ατόμων που συνολικά απέδιδε το φόρο: αν κάποιος αδυνατούσε να πληρώσει το φόρο, το ποσό καλυπτόταν από τους υπολοίπους.

- Η αγγαρεία ούτε σ' αυτή την περίοδο μπορεί τελικά, να ριζώσει, τουλάχιστον με την μορφή και τη διάρκεια που είχε στη Δύση.

Στην αρχή είναι 6 μέρες και μετά πέφτει στις 3 μέρες και δεν έγκνεται σε καλλιέργεια γης του μεγαλοϊδιοκτήτη, όπως στη Δύση, μια και στην αρχή, τουλάχιστον δεν υπάρχει μεγαλοϊδιοκτήτης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά στο να μεταφερθεί η δέκατη στο τιμαριώτη.

- Οι τιμαριώτες είναι κρατικοί υπάλληλοι που εισπράττουν τους φόρους από τους αγρότες και έχουν την ευθύνη της στρατολόγησης.

Η θέση τους δεν είναι κληρονομική και κάθε τόσο, για να μπορούν να διατηρούν τη θέση τους αυτή, καταβάλλουν μεγάλα ποσά προς την κεντρική εξουσία.

- Εξαίρεση στην απόλυτη κυριαρχία του Σουλτάνου επί της γης αποτελούν οι παρακάτω κατηγορίες:

- α) Τα βακούφια: η γη, δηλαδή, που ήταν αφιερωμένη στα μοναστήρια και στην Εκκλησία, και
- β) Τα μούλκια: εκτάσεις γης που δώριζε ο ίδιος ο Σουλτάνος σε ιδιώτες ως αναγνώριση των υπηρεσιών.

Γενικά, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ευνοεί την ύπαρξη μεγάλης ιδιοκτησίας και φαίνεται καθαρά η αντίδρασή της προς αυτή μέσα από τα διάφορα μέτρα που παίρνει, όπως:

- α) η ανυπαρξία δικαιώματος εκποίησης της γης από τον αγρότη
- β) η απαγόρευση εκμετάλλευσης της γης

(Σύμφωνα με τους νόμους απαγορευόταν η μετατροπή σε μεγάλη γαιοκτησία -τσιφλίκι, η γη που κατοικιόταν και καλλιεργόταν).

Αργότερα, βέβαια, όπως θα δούμε παρακάτω, τα σιφλίκια αναπτύσσονται, αλλά αυτό γίνεται στη φάση πλέον της παρακμής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Είναι γεγονός πως η Οθωμανική αυτοκρατορία απαιτεί έσοδα για τα ταμεία της, το ενδιαφέρον της, δηλαδή, επικεντρώνεται στο υπερπροϊόν του αγρότη, χωρίς να ενδιαφέρεται τόσο για την υποταγή του αγρότη όπως γινόταν στη Δύση.

β. ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ

Φτάνοντας στην εποχή της εμφάνισης των τσιφλικιών πρέπει να τονίσουμε ότι το τσιφλίκι που τόσο απασχόλησε και ταλαιπώρησε τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας μας, ναί μεν εμφανίστηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας αλλά:

- είναι σημάδι της παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
- αρχικά (17ος αιώνας), τα χαρακτηριστικά του είναι ανθρώπινα για να χειροτερέψουν όλο και περισσότερο καθώς περνά ο καιρός και να φτάσουν στο αποκορύφωμα της ύπαρξής τους (18ος-19ος αιώνας) παρ'όλες τις αρχικές προσπάθειες του Οθωμανικού Κράτους για αποτροπή της επικράτησής τους.

Το αρχικό τσιφλίκι έχει την μορφή εταιρείας ανάμεσα στο τσιφλικά και τον αγρότη με προσφορά γης από τον τσιφλικά και εργασίας από τον καλλιεργητή.

Αφού αποδοθούν οι φόροι και καλυφθούν τα έξοδα της παραγωγής, το προϊόν μοιράζεται σε τρεις μερίδες -μια του τσιφλικά και δύο του καλλιεργητή (τριτάριχο σύστημα).

Αν ο τσιφλικάς παρέχει και σπόρους, τότε έχουμε το μισάρικο σύστημα, κατά το οποίο, ο τσιφλικάς παίρνει το μισό του προϊόντος και ο αγρότης το άλλο μισό.

Με το πέρασμα του χρόνου τα πράγματα χειροτερεύουν και τελικά ο αγρότης καταντά δούλος, χωρίς δική του γη, καταπιεζόμενος όλο και περισσότερο ώστε να δίνει όλο και περισσότερο πλεόνασμα προϊόντος.

Ο αγρότης είναι υποχρεωμένος να αποδίδει κανονικά τους φόρους που έχουν προαναφερθεί και κυριολεκτικά γονατίζει κάτω από το βάρος όλων αυτών, και ενός ακόμα κακού, των κοτζαμπάσηδων.

Υ. ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗΔΕΣ

<<Τούρκοι φέροντες όνομα Χριστιανών>>

Ι.Καποδίστριας

Από τα πρώτα, κιόλας χρόνια της Τουρκοκρατίας, τα ελληνικά χωριά οργανώνονται σε κοινότητες για λόγους τόσο φορολογικούς όσο και διοικητικούς.

Οι εκπρόσωποι αυτών των κοινοτήτων δεν είναι άλλοι από τους προεστούς ή δημογέροντες ή κοτζαμπάσηδες. Αρχικά ήταν αιρετοί και μέσα στα καθήκοντά τους ήταν η κατανομή των φόρων στους χωρικούς, η συγκέντρωση των φόρων και η απόδοσή τους.

Συνοπτικά αναφερόμενοι σ' αυτούς μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι:

- Εξελέχθησαν σε αριστοκρατία και μόνο εξωτερικά ήταν αιρετή (δολοπλοκίες, ειβιασμοί, δωροδοκίες) και που κάθε άλλο παρά τους ομόθρησκους τους εξυπηρετούσαν
- Προκλητικά Τουρκοφιλοί, μιμούνται τους κατακτητές, τόσο σε συμπεριφορά και ντύσιμο όσο και στην ειμετάλλευση των χωρικών.
- Αποτελούν μισητή κλάσα που, κάθε άλλο, παρά, προσέφερε στον Ελληνισμό, στην συντριπτική τους, τουλάχιστον πλειοψηφία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε Β Δ Ο Μ Ι Ο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Είναι, πλέον, αναντίρρητο γεγονός ότι ο χαρακτήρας της Επανάστασης του '21 ήταν διπλός: Εθνική Απελευθέρωση και Οικονομική - Κοινωνική Λύτρωση.

Οι επαναστατημένοι Έλληνες περίμεναν πως, μετά το τέλος του Αγώνα θα έπαιρναν ένα κομμάτι γης. Η πραγματικότητα όμως τους διαψεύδει.

Αν οι απλοί αγωνιστές επιθυμούν διανομή της γης, οι πρόκριτοι επιθυμούν εκποίηση: ευνόητο βέβαια, ποιός θα ήταν ο αγοραστής, αφού μόνο αυτοί διέθεταν χρήματα.

Έπονται οι Εμφύλιοι που ταλαιπωρούν, ακόμα περισσότερο, τους ήδη ταλαιπωρημένους ανθρώπους και την ήδη ταλαιπωρημένη γη.

Τα Εθνικά κτήματα (πρώην Τουρκικά κτήματα, στις περιοχές που απελευθερώνονται) μπαίνουν υποθήκη για τη σύναψη δανείων με το εξωτερικό.

Πολλά βέβαια, από αυτά, κυριολεκτικά, αρπάχτηκαν από τους κοτζαμπάσηδες, ή βρέθηκαν <<νόμιμα>> στα χέρια τους με εικονικές αγοραπωλησίες.

Οι αγρότες που καλλιεργούν την Εθνική γη - που οι έδριοι απελευθέρωσαν - πρέπει να πληρώνουν νοίκι, κάτι που δεν έκαναν ούτε στους Τούρκους.

Παράλληλα διατηρήθηκε και ο φόρος της δεκάτης που κυριολεκτικά εξαθλίωσε τους αγρότες.

Ο Καποδίστριας, παρ'όλες τις καλές του προθέσεις δεν

μπόρεσε να προχωρήσει σε ριζοσπαστικές λύσεις του αγροτικού προβλήματος.

Στα χρόνια της Βαρροκρατίας τα πράγματα γίνονται ακόμα χειρότερα καθώς οι αγρότες εξαντλούνται ακόμα πιο πολύ.

Οι αγρότες σ'όλες τις περιοχές της απελευθερωμένης Ελλάδας, ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες, καλλιεργούν κάτω από ακόμα χειρότερες· γίνονται θύματα της διαδεδομένης τοκογλυφίας, παίρνουν το δρόμο για τα βουνά, εμφάνιση του φαινομένου της <<ληστροκρατίας>>.

Σημειώνονται εξεγέρσεις των αγανακτισμένων χωρικών που είτε είναι καλλιεργητές Εθνικής γης, είτε γης τσιφλικιάδων, ζουν άθλια (1834, 1848).

Κάποια λύση δίδεται, τελικά το 1871 από την Κυβέρνηση Κουμουνδούρου που έκανε διανομή γης· διένειμε την γη που είχε απομείνει από τις αλληπάλληλες αρπαγές των τσιφλικιάδων και από τις παραχωρήσεις που, κατά καιρούς, και, για διάφορους λόγους έκανε η κρατική εξουσία, σε διάφορους ευνοούμενους της.

Ο Κουμουνδούρος ακολούθησε μια πολιτική ενθάρρυνσης της μικρής εμπορευματικής παραγωγής των αγροτών βλέποντας λίγο μακρύτερα από ότι οι άλλοι, προσπαθώντας ώστε να δοθούν δυνατότητες ανάπτυξης τόσο στον αγροτικό όσο και στον αστικό πληθυσμό της χώρας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΚΙΛΕΛΕΡ

α. << Η Θεσσαλία απελευθερώνεται... >>

Η Θεσσαλία απελευθερώθηκε και ενσωματώθηκε στο Ελληνικό Κράτος το 1881.

Η απελευθέρωση δεν έγινε με επανάσταση αλλά με συμφωνία Ελλάδος-Τουρκίας-Μεγάλων Δυνάμεων. Μέσα στη συμφωνία αυτή περιλαμβανόταν και η σχετική διευθέτηση όσον αφορά τις περιουσίες των Τούρκων στις περιοχές που έρχονταν, τώρα πια, στα Ελληνικά χέρια.

Πριν ακόμα το 1881 είχε αρχίσει η αγορά εκτάσεων στην Θεσσαλία από Χριστιανούς κατοίκους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη) που είχαν οικονομική άνεση. Λίγο πριν την απελευθέρωση, αλλά, και αμέσως μετά απ' αυτή, η αγορά εκτάσεων από Έλληνες-αυτή την φορά απ' τις παροικίες του εξωτερικού-κορυφώνεται (Ζωγράφος, Σιδηλίτσης, Στεφάνοβικ, Μπαλατζής, Συγγρός, Ζαρίφης, Ζάππας, Τερτίπης, Καρτάλης κ.α.).

Κάπως έτσι δημιουργούνται τα <<Ελληνικά τσιφλίκια>> στην ελεύθερη, πια Θεσσαλία που, το καθένα απ' αυτά διαθέτει καλλιεργήσιμες εκτάσεις, χωριά, κατοίκους.....

Μέσα σε 15 μόλις χρόνια από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας τα τσιφλίκια καταλάμβαναν το μισό της συνολικής της επιφάνειας, και, απ' αυτό το μισό μόνο το 25% καλλιεργιόταν παραγωγικά.

Έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι η σχέση του καλλιεργητή με τον γαιοκτήμονα, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν σχέση εταιρείας. Τώρα τα πράγματα αλλάζουν.

Ο καλλιεργητής μισθώνει το κτήμα απ' τον τσιφλικά και ο τσιφλικάς έχει δικαίωμα να τον διώξει όποια στιγμή θέ-

λεί. Το εμπράγματο δικαίωμά του πάνω στη γη, που είχε επί Τουρκοκρατίας, μεταβάλλεται σε ενοχλικό δικαίωμα. Ο τσιφλικιάς μετατρέπεται σε απόλυτο κύριο της γης. Όλα αυτά στηρίζονται πάνω σε ρωμαιοβυζαντινές διατάξεις περί έγγραφας ιδιοκτησίας και στηριζόμενα πάνω σ' αυτές ακριβώς τις διατάξεις τα ελληνικά δικαστήρια δικάζουν αναλόγως υποθέσεις αγροτών.

Το κράτος τάσσεται υπέρ των γαιοκτημόνων και κάνει τα πάντα προκειμένου να τους υποστηρίξει. Την ίδια τακτική, όπως είναι φυσικό επόμενο άλλωστε, ακολουθούν και ο στρατός, η αστυνομία, τα δικαστήρια. Και οι τσιφλικιάδες είναι φυσικό να παρανομούν όλο και περισσότερο αφού κανείς δεν τους περιορίζει. Χαρακτηριστικές και άξιες αναφοράς είναι οι περιπτώσεις Καραπάνου και Ζωγράφου:

1. Περίπτωση Καραπάνου

Αγόρασε από τους Τούρκους 28 χωριά στην περιοχή της Άρτας, προ της ενώσεως με την Ελλάδα. Προχωρά σε αυθαίρετες πράξεις καταπατώντας κοινοτικές εκτάσεις και βαιούφια. Εμβιάζει τους χωρικούς με διάφορα μέσα και τους πείθει να υπογράψουν συμβόλαια μίσθωσης. Αφού η Άρτα ενώθηκε με την Ελλάδα ο Καραπάνος έδωσε πολλούς από τα κτήματα που, κατά παράδοση καλλιεργούσαν, δεν δέχτηκε να καλλιεργηθούν αυτά από άλλους και τα νοίκιαζε σαν βοσκότοπους.

2. Περίπτωση Ζωγράφου

Ο Ζωγράφος αγόρασε μεγάλη έκταση στη Θεσσαλία (64.000 στρέμματα) και υποχρέωνε τους κολλίγους να υπογράψουν σύμ-

Βαση, σύμφωνα, με την οποία, τους αφαιρείτο το στοιχείο του ισόβιου και του κληρονομικού από την σχέση τους με τη γη.

Ο Ζωγράφος έχει δικαίωμα να τους διώχνει ανά πάσα στιγμή απ' το κτήμα. Ο κολλίγος πρέπει να παράγει μια συγκεκριμένη ποσότητα πέφτοντας κάτω απ' αυτή ο κολλίγος, η σύμβαση δεν είναι δυνατόν να ανανεωθεί.

Παράλληλα ο χωρικός αναγνώριζε την κυριότητα του Ζωγράφου πάνω στο σπίτι που κατοικούσε αλλά, ακόμα και σε μικρά τμήματα γης που καλλιεργούσαν, οι κολλίγοι για προσωπική χρήση.

Το 1883 ο βουλευτής Τριχιάλων Ταρμπάξης φέρνει το θέμα στη Βουλή, αναφερόμενος στις συνθήκες ζωής και εργασίας των κολλίγων και στις αυθαιρεσίες των τσιφλικιάδων-ιδίως του Ζωγράφου. Οι καταγγελίες του Ταρμπάξη συγκλονίζουν το Κοινοβούλιο και τρομάζουν τους τσιφλικιάδες που φοβούνται, τυχόν, συνέπειες.

Αντί συνεπειών, ο πρωθυπουργός Χαρ. Τρικούπης κάλεσε τον Ταρμπάξη και -λειτουργώντας σαν όργανο του Ζωγράφου-του μεταβίβασε πρόταση του μεγαλοτσιφλικιά, να αναλάβει την θέση του υποδιοικητού της Τράπεζας της Ελλάδας. Φυσικά ο Ταρμπάξης αρνήθηκε να δεχτεί την δωροδοκία αλλά, οι τσιφλικιάδες και οι κυβερνώντες είχαν δείξει για άλλη μια φορά το πραγματικό τους πρόσωπο.

β. <<και οι Θεσσαλοί κολλίγοι ζουν ακόμα στη σιλαβιά...>>

<<.....πούσαι κατακαϋμένο τούρκικο!>>

Οι Θεσσαλοί αγρότες επιθυμούσαν την απελευθέρωση τους

για να καλυτερέψει η θέση τους και τώρα κάτω από την ΕΛ-
ληνική-πολυπόθητη-κυριαρχία είναι ακόμα χειρότερα.

Κάθε μέρα που περνά η θέση τους χειροτερεύει, οι
ταπεινώσεις μεγαλώνουν, η αγανάκτηση φουντώνει....

Ο κολλίγος δεν είχε δικαίωμα να απομακρυνθεί από
το κτήμα, χωρίς την άδεια του επιστάτη, όσο σοβαρός και
επείγον να ήταν ο λόγος. Η τιμωρία γι' αυτή την παράβα-
ση ήταν σιληρή'αρπαγή της παραγωγής του ή έξωση από το
κτήμα. Απαγορευόταν η ίδιοκτησία ακίνητης περιουσίας'αν
υπήρχε, από τον καρπό της καλλιέργειας της, ο κολλίγος
έπρεπε να αποδίδει το ένα τρίτο στον τσιφλικά. Πλήρωναν
ενοίκιο για την βοσκή των ζώων τους στα κτήματα. Απα-
γορεύονταν να κρεμούν τα ρούχα τους στους τοίχους του
σπιτιού για στέγνωμα, αλλά και να ξηραίνουν καπνό και
κοπριά πάνω σ'αυτούς για να μην δημιουργούν ζημιές, αλ-
λά, απαγορευόταν και να επιδιορθώνουν τα ετοιμόρροπα
καλύβια τους, απ'το φόβο του τσιφλικά μήπως με τις επι-
σκευές αποκτήσουν δικαιώματα.

Ο κολλίγος ήταν υποχρεωμένος να στέλνει μία κόρη του
ή τη γυναίκα του ως υπηρέτρια στο σπίτι του τσιφλικά ή
του επιστάτη....

Πολλές καταγγελίες υπήρξαν, για βιασμούς γυναικών
κολλίγων από τους τσιφλικάδες ή τους επιστάτες τους. Ό-
χι μόνο η ζωή, η περιουσία αλλά και η τιμή του κολλίγου
στα χέρια του τσιφλικά.....

Οι τσιφλικάδες, με την απειλή της εξώσεως, τους υπο-
χρεώνουν να ψηφίζουν τα άτομα που αυτοί υποστήριζαν. Υπάρ-
χουν περιπτώσεις, που οι κολλίγοι υποχρεώνονται να εργά-

ζονται και την Κυριακή, απαγορεύεται να φιλοξενούν στο σπίτι τους, απαγορεύεται να κυκλοφορούν στους δρόμους μετά τη δύση του ηλίου.....

Το χειρότερο όμως και το πιο εξευτελιστικό, είναι αυτό που συνέβαινε στους ξενόφερτους εργάτες στην περιοχή της Θεσσαλίας την εποχή του θερισμού, όταν δηλαδή δεν επαρκούσαν οι κολλίγοι έρχόταν πολλοί αγρότες που είχαν ανάγκη για δουλειά και γινόταν η επιλογή από τους επιστάτες... Οι τυχεροί επιλεγέντες οδηγούντο σε μια καλύβα όπου εφαρμόζοταν το εξής:

Εύριζαν το σβέριο του χωρικού και τον χάραζαν στις δύο άκρες. Χρησιμοποιώντας ένα καθαρισμένο κέρατο βοδιού που είχε πάρει τη μορφή σωλήνα άρχιζαν να ρουφούν αίμα από το σβέριο. Όταν έκριναν ότι ο χωρικός ήταν εντάξει τον άφηναν να φύγει χωρίς καμμία φροντίδα για την πληγή. Όλη αυτή η διαδικασία βρίσκει την εξήγησή της, στα πλαίσια της πρωτόγονης <<προληπτικής ιατρικής>> που εφαρμόζαν οι τσιφλικάδες· η μεγάλη ζέστη που επικρατούσε στη Θεσσαλία το καλοκαίρι προκαλούσε αύξηση της πίεσης, σ' αυτούς που δεν είχαν προσαρμοστεί σ' αυτό το κλίμα. Ρουφούσαν το αίμα, λοιπόν για να πέφτει η πίεση. Προσαρμοσμένη σ' αυτή την ανάγκη-διατήρηση χαμηλής πίεσης-ήταν και η τροφή που παρείχετο στους θεριστές. <<Σκορδάρι με παπάρα>> (κοπανισμένο σκόρδο μέσα σε ξυδόνερο και ένα κομμάτι ψωμί). Μετά από την περιληπτική αυτή αναφορά σε μερικά από τα βόσανα που περνούσαν οι κολλίγοι είναι πολύ εύκολο να εξηγήσει κανείς την φράση που έρχόταν στο στόμα των αγανακτισμένων: <<πούσαι κατακαύμένο Τούρκινο>>.

Υ. <<ενώ στη Βουλή γίνονται προσπάθειες.....>>

Εκτός από την αναφορά των όσχημων συνθηκών διαβίωσης των κολλίγων από τον βουλευτή Ταρμπάζη, στην Βουλή και άλλοι βουλευτές αναφέρθηκαν σ' αυτό το ζήτημα κατά καιρούς.

Το 1892 έχουμε αναφορά των προβλημάτων των κολλίγων στη Βουλή από τους βουλευτές Μιλτιάδη Δάλλα και Γιώργο Φιλάρετο, οι οποίοι ζητούν επίλυση αυτών των προβλημάτων. Οι γασοκλήμονες όμως είναι ισχυροί, αντιδρούν και επιτυγχάνουν να μη δοθεί συνέχεια.

Η πίεση προς τις εκάστοτε κυβερνήσεις συνεχίσθηκε και φαίνεται κάποια διάθεση αλλαγής της κατάστασης από την Κυβέρνηση Δηλιγιάννη το 1896.

Η κυβέρνηση αυτή καταθέτει ορισμένα νοσχέδια σχετικά με τη ρύθμιση πολλών προβλημάτων των αγροτών αλλά χωρίς να γίνεται κανένας λόγος για το θέμα της απαλλοτρίωσης.

Παρ' ότι, το φλέγον θέμα της απαλλοτρίωσης δεν τίθεται, οι τσιφλικιάδες μέσω των πολιτικών τους αντιπροσώπων δημιουργούν αναταραχή ώστε να μην ψηφισθούν αυτά τα νομοσχέδια.

Η Κυβέρνηση μπροστά σε τέτοιες αντιδράσεις αλλά και προσπαθώντας να αποφύγει και ξεσηκωμό της αντίθετης πλευράς ακολουθεί μία μέση οδό. Προχωρεί στη σύσταση της <<θεσσαλικής Επιτροπείας>>, η οποία θα ερευνούσε επί τόπου την κατάσταση και θα έβγαζε συμπεράσματα τα οποία θα υπέβαλε στην Κυβέρνηση.

Η <<Θεσσαλική Επιτροπεία>> πράγματι, ερεύνησε, έβγαλε συμπεράσματα τα οποία ήταν συγκλονιστικά:
-400 τσιφλικάδες είχαν στην κυριαρχία τους 6.000.000 στρ.
-11.000 οικογένειες δεν είχαν ούτε σπιθαμή γης.

Δυστυχώς, κανένας δεν χρησιμοποίησε αυτά τα συμπεράσματα για να κάνει κάτι, επιτέλους μ' αυτή την κατάσταση.

Κατά την δεκαετία 1896-1906 το αγροτικό ζήτημα, παραμένει επίκαιρο μεν, αλλά τίποτα συγκεκριμένο δεν γίνεται προς επίλυσή του.

Καταρχήν, το 1897 ξεσπά ο πόλεμος, η αποτυχία του οποίου με τις άσχημες συνέπειές της επιδεινώνει την κατάσταση των κολλίγων.

Έχουμε ορισμένες εξεγέρσεις που καταπνίγονται, καθώς οι τσιφλικάδες χρησιμοποιώντας άνετα την κρατική εξουσία, βρίσκουν τρόπους να καθυποτάσσουν τους κολλίγους.

Εκείνη την εποχή, ορισμένοι τσιφλικάδες δημιουργούν ένοπλα σώματα από Αρβανίτες φυγόδικους που σπέρνουν τον τρόμο. Οι μετέπειτα κυβερνήσεις Ζαΐμη, Δεληγιάννη και Ράλλη δεν ασχολήθηκαν με το αγροτικό ζήτημα δραστικά.

Κάτι το οποίο αξίζει να σημειωθεί στα μέσα της δεκαετίας αυτής (1901) είναι η πώληση των κτημάτων του τσιφλικά Παύλου Στεφάνοβικ από τον κληρονόμο του, έναντι συμβολικού ποσού, στο Ελληνικό Δημόσιο, ούτως ώστε να διανεμηθούν στους ακτήμονες.

Τέλος, για να ηρεμήσουν τα πνεύματα και με την πρόφαση ότι ρυθμίζονται οι σχέσεις γαιοκτημόνων-κολλίγων, το 1906 κατατίθεται στη Βουλή το <<Νομοσχέδιο περί Μορτής

εν Θεσσαλία>>.

Με αυτό το νομοσχέδιο, στην ουσία, εξυπηρετούνται, για άλλη μια φορά τα συμφέροντα των τσιφλικιάδων, αλλά λόγω του ότι κατοχυρώνονται και μερικά δικαιώματα των κολλίγων, δεν ψηφίσθηκε.

δ.<<...χύνεται αίμα...>>

Θα ήταν παράλειψη, αν δεν γινόταν αναφορά στο όνομα του μεγάλου αγωνιστή, για τα δίκαια της αγροτικής τάξης, Μαρίνου Αντύπα. Δεν ήταν αγρότης αλλά οι αγώνες του τον έκαναν ήρωα της αγροτιάς.

Δεν ήταν Θεσσαλός, αλλά αγωνίστηκε για την Θεσσαλία, και, λίγο πριν το Κιλελέρ, αυτός έδωσε τη ζωή του για τους ίδιους λόγους που την έδωσαν και οι σκοτωμένοι αγρότες στο Κιλελέρ.

Ήταν από την Κεφαλλονιά, μικροαστικής καταγωγής αλλά γρήγορα πρωτοστατεί σε αγώνες για κοινωνική ισότητα, για δικαιοσύνη....

Μετά από διώξεις καταλήγει επιστάτης στα κτήματα θείου του στην περιοχή των Τεμπών. Ο θείος του μοιράζει τα περισσότερα του κτήματα στους κολλίγους και ο Αντύπας ξεκινά τη μάχη του στο να ενημερώσει τους κολλίγους, στο να τους ενθαρρύνει στον αγώνα τους για λευτεριά και προκοπή.

Οι τσιφλικιάδες ανησυχούν και αντιδρούν πρώτα με προειδοποιήσεις μετά με απειλές αλλά ο Αντύπας δεν σταματά. Με δικές του, κυρίως ενέργειες οργανώνεται και πραγματοποιείται μεγάλο συλλαλητήριο στο Λασποχώρι το 1907.

Η ώρα είχε φτάσει.....

Δολοφονείται από επιστάτη τσιφλικιά.....

Οι αγρότες, που για χάρη τους θυσιάστηκε, καταφθάνουν κατά χιλιάδες γύρω απ'τη σωρό του.....

ε.<<...άλλος άνεμος φυσά...>>

Δεν πρέπει να αγνοηθεί το γενικότερο κλίμα εκείνης της εποχής, που οπωσδήποτε επηρέασε το αγροτικό κίνημα.

Πνέει άνεμος αλλαγής και προόδου καθώς απ'τη μια μεριά, η αστική τάξη κάνει την δυναμική της εμφάνιση έστω και καθυστερημένα, ενώ απ'την άλλη οι εργαζόμενοι, αρχίζουν να συνδικαλίζονται και έχουμε την ίδρυση του πρώτου Εργατικού Κέντρου της χώρας, στο Βόλο.

Γίνονται κάποιες προσπάθειες, για δημιουργία Εργατογεωργικού κόμματος αλλά δεν υπήρξε κάποια συνέχεια. Οι ιδέες για πρόοδο, κοινωνική ισοότητα, φτάνουν στην ύπαιθρο και συνδουλίζουν τους αγρότες για διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Το κίνημα στο Γουδί δίνει κάποιες ελπίδες στους αγρότες μα γρήγορα κι'αυτές διαψεύστηκαν. Οι στρατιωτικοί κάνουν πίσω.....

Το καλοκαίρι του 1909 οι γαιοκτήμονες κοινοποιούν εξώσεις κολλίγων σε μεγάλη έκταση, οι οποίες τελικά, γίνονται το Φθινόπωρο.

Αυτή η κίνηση αν δεν υπήρξε η αιτία τουλάχιστον ήταν η κύρια αφορμή για ξεσηκωμό των αγροτών. Το αίτημά τους πλέον, ξεκάθαρα είναι η Απαλλοτρίωση. Βλέπουν πια, ότι η μόνη λύση είναι η απόδοση της γης σ'αυτούς.

Καθοδηγητικό ρόλο στις κινητοποιήσεις παίζουν οι Κοινωνιολόγοι με τον Αλεξ. Παπαναστασίου.

στ. <<.....η φλόγα δυναμώνει.....>>

Στις 1 Νοεμβρίου 1909 γίνεται κινητοποίηση μικροιδιοκτητών του Πηλίου, στο Βόλο, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για τη δεκάτη που πληρώνουν επί των ελιών και του λαδιού.

Στις 11 Νοεμβρίου 1909 γίνεται αγροτικό συλλαλητήριο στην Καρδίτσα που χαρακτηρίζεται από την έντονα μαχητική διάθεση των αγροτών.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1910 γίνεται μεγάλη παναγροτική συγκέντρωση πάλι στην Καρδίτσα με αίτημα-τι άλλο-την απαλλοτρίωση. Γίνεται επίθεση στο τραίνο που ερχόταν απ' το Βόλο χωρίς θύματα όμως.

Την ίδια μέρα γίνεται συλλαλητήριο και στα Τρίκαλα. Στην Καρδίτσα έγιναν συλλήψεις αλλά οι συλληφθέντες στην δίκη που έγινε αναθώθηκαν.

Τον ίδιο μήνα γίνονται πολλές συζητήσεις, για το Αγροτικό Ζήτημα στη Βουλή.

Η Κυβέρνηση του Στ. Δραγούμη δεν έκανε τίποτα με την δικαιολογία ότι δεν υπήρχε χρόνος για να ασχοληθεί μ' αυτό το ζήτημα, αλλά ούτε και χρήμα για να μπορέσει να προχωρήσει σ' απαλλοτρίωση.

ζ. <<.....ξέσπασε η πυρκαγιά.....>>

Στις 6 Μαρτίου 1910 οργανώνεται μεγάλο Αγροτικό Συλλαλητήριο στη Λάρισα.

Πολλοί αγρότες συγκεντρώνονται απ'όλη τη Θεσσαλία με μοναδικό αίτημα την Απαλλοτρίωση.

Παράλληλα συγκεντρώνεται και μεγάλη δύναμη ιππικού. Το τραίνο που ξεκινά απ'τον Βόλο για τη Λάρισα έχει στρατό. Τριάντα χιλιόμετρα έξω από τη Λάρισα, στο σταθμό Κιλελέρ (σημερινή Κυψέλη), οι αγρότες προσπαθούν να ανέβουν στο τραίνο για να πάνε στο συλλαλητήριο. Αρνούνται να πληρώσουν εισιτήριο. Βλέποντας, όμως πως μέσα στο τραίνο υπάρχει στρατός κατεβαίνουν. Αρχίζουν να πετούν πέτρες εναντίον του τραίνου, στο οποίο επέβαινε και ο διευθυντής των Θεσσαλικών σιδηροδρόμων, Πολίτης ο οποίος τους έβρισε. Λίγο παρακάτω, ομάδα αγροτών με κόκκινες σημαίες και σύνθημα «θέλουμε απαλλοτρίωση» γνέφει να σταματήσει το τραίνο. Έτσι και έγινε.

Οι αγρότες έχουν το ίδιο αίτημα με τους προηγούμενους να επιβιβαστούν στο τραίνο χωρίς εισιτήριο. Ο Πολίτης ακολουθεί την ίδια τακτική όπως και προηγουμένως: βρίζει.

Τα πνεύματα οξύνονται, μερικοί αγρότες σκαρφαλώνουν στο τραίνο. Ο Πολίτης ζητά την επέμβαση του Στρατού, πράγμα που έγινε.....

Νεκροί οι Αθ.Νταφούλης και ο Αθ.Μπόκας. Τραυματίες πάνω από δεκαπέντε.

Στον επόμενο σταθμό Τσουλάρ γίνονται πάλι επεισόδια. Νεκρός ο Στεφ.Ακριβούσης. Αρκετοί τραυματίες..... Μόλις μαθεύτηκαν τα γεγονότα στη Λάρισα, και ειδικότερα ό-τι υπήρχαν νεκροί, οι αγρότες προχώρησαν με απειλητικές διαθέσεις προς την πλατεία. Το ιππικό χτυπά.....

Το αποτέλεσμα: τραυματίες και απ'τις δύο πλευρές.....

Γίνονται συλλήψεις •

Η συγκέντρωση τελικά γίνεται και εγκρίνεται ψήφισμα για την Απαλλοτρίωση.

Ακολουθούν δίκες των συλληφθέντων.....

Παρά το όργιο των μεθοδεύσεων και των ψευδομαρτύρων οι αγρότες αθώνονται.....

Μ Ε Ρ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο

ΤΟ ΚΙΛΕΛΕΡ ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙ ΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

Η ΑΓΡΟΤΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1915 - 1922

Έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι η στρατιωτική Επανάσταση στο Γουδί (1909) αναπτέρωσε το ηθικό των αγροτών και τους έδωσε ελπίδες οι οποίες όμως αποδείχθηκαν μάταιες, καθώς ο λαϊκός και δημοκρατικός χαρακτήρας της επανάστασης εγkataλείφθηκε.

Εκείνο όμως, που αναντίρρητα, επιτεύχθηκε, με την Επανάσταση του 1909 ήταν η άνοδος και η τελική επιρράτηση της αστικής τάξης στην εξουσία, ενώ οι μεγαλοτσιφλικιάδες περνούν στο περιθώριο.

Φυσικά, τα προβλήματα για την αγροτική τάξη δεν λύνονται, αλλά, δρομολογούνται οι εξελίξεις ώστε η Ελλάδα να μπει στο δρόμο της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Επόμενο είναι να γίνεται επιτακτική η ανάγκη για γρήγορη ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου και για λύση στο πρόβλημα της διανομής της γης.

Παρουσιάζεται εξέλιξη όσον αφορά το συνεταιριστικό κίνημα καθώς οι αγρότες βλέπουν πως μέσα απ' αυτό μπορούν να πολεμήσουν τους τσιφλικιάδες αλλά και να αποκατασταθούν από τις πληγές των πολέμων (Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913).

Πάντως από την άποψη της κρατικής μέριμνας είναι γεγονός ότι από το 1911 έως και το 1922 δεν έχουμε καμία απαλλοτρίωση γης.

Χαρακτηριστικό είναι ότι το 1920 το μισό της καλλιεργούμενης αλλά και της καλλιεργήσιμης γης ανήκε ακόμα στους τσιφλικιάδες.

Η καλλιέργεια της γης γίνεται με πρωτόγονα μέσα, τίποτε δεν είναι γνωστό όσον αφορά τις επιστημονικές καλλιέργειες και η παραγωγή είναι μικρή.

Σαν να μη φτάνει το ότι είναι μικρή η παραγωγή, και οι απαιτήσεις μεγάλες, υπάρχει και η μάστιγα της τοκογλυφίας.

Ο μικροκαλλιεργητής δεν μπορεί να βρει προστασία δανειζόμενος από το κράτος, γιατί οι λίγες πιστώσεις που χορηγούνται από την Εθνική Τράπεζα δίνονται στους τσιφλικιάδες.

Η μεγάλη τοκογλυφία -πολλές φορές το επιτόκιο έφτανε στο 500%- συμπορεύεται με τη βαριά φορολογία που πέφτει πάνω στους ώμους του αγρότη και τον καταρραϊώνει κυριολεκτικά.

Ωστόσο, κάτω από το βάρος των πιέσεων αλλά και την ανάγκη για εξέλιξη, το 1914 ψηφίζεται ο νόμος 602 <<Περὶ συνεταιρισμῶν>> με τον οποίο αναγνωρίζεται το συνεταιριστικό κίνημα.

Τόσο δε το κράτος, όσο και η Εθνική Τράπεζα μετά απ' αυτό το νόμο, γίνονται ένθερμοι παρακινητές για τη δημιουργία αγροτικών πιστωτικών συνεταιρισμών.

Ο Νόμος 602/14 είναι προσαρμοσμένος πάνω στις απαιτήσεις της Ελληνικής αστικής τάξης.

Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε, ότι είναι ένας προοδευτικός νόμος χωρίς να λείπουν βέβαια και κάποιες αντιδραστικές διατάξεις.

Η Εθνική Τράπεζα που δεν εμπιστευόταν τους μεμονωμένους μικροκαλλιεργητές, όσον αφορά τις πιστώσεις της, τώρα ανταποκρίνεται θετικά καθώς έχει απέναντί της τους συνεταιρισμούς, που βασισμένοι στην αλληλέγγυα ευθύνη των συνεταιριστών, έδιναν την εγγύηση που απαιτούσε η Τράπεζα για τη

τη χορήγηση δανείων αλλά και επέστρεφαν τα δάνεια που τους χορηγούσε η Ε.Τ.Ε.

Η Ε.Τ.Ε. βρήκε πολύ συμφέρουσα την τοποθέτηση κεφαλαίων στην ύπαιθρο τη στιγμή που

- ήταν σίγουρη για την επιστροφή των χρημάτων της μέσω των συνεταιρισμών
- ειδικοί νόμοι (2/84/20, <<Περί γεωργικού ενεχυρογράφου>>) την εξασφάλιζαν σε περίπτωση μη επιστροφής των δανείων
- ο τόκος ήταν μεγάλος και τα δάνεια βραχυπρόθεσμα
- είναι γεγονός ότι τα δάνεια δίνονταν με κριτήριο την καλύτερη εξασφάλιση της Ε.Τ.Ε., όσον αφορά την επιστροφή του δανείου αλλά και την απόδοση κέρδους απ' αυτό, και όχι με κριτήρια φιλαγροτικά από την άποψη της ενίσχυσης αδύνατων κλάδων της γεωργίας που θα είχαν καλό αντίκτυπο τόσο στην αγροτική, όσο, και, γενικότερα στην Εθνική Οικονομία.

Αυτή την περίοδο, ιδρύονται πολλοί συνεταιρισμοί, αλλά, στην πλειοψηφία τους είναι πιστωτικοί καθώς επωφελούνται έτσι της <<ευκαιρίας>> που προσφέρει η Ε.Τ.Ε. για να γλυτώσουν από τους τοκογλύφους.

Ελάχιστοι από τους συνεταιρισμούς που ιδρύονται αυτή την περίοδο είναι άλλου σκοπού, όπως παραγωγικοί, προμηθευτικοί κλπ, ενώ, υπάρχουν βέβαια και εξαιρέσεις, όπου, πιστωτικοί συνεταιρισμοί συνδυάζουν και άλλους σκοπούς όπως παραγωγικούς και κοινής πώλησης.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των συνεταιρισμών αυτής της περιόδου είναι ότι αναπτύσσουν έντονο αγώνα για τη λύση των καυτών προβλημάτων της αγροτιάς -απαλλοτρίωση, βαριά φορολογία, τοκογλυφία-.

Αυτό το χαρακτηριστικό γνώρισμα των συνεταιρισμών της περιόδου αυτής επικράτησε και στους μετέπειτα συνεταιρισμούς και αυτό μπορεί εύκολα να εξηγηθεί αν αναλογιστούμε ότι οι ακτήμονες, τα θύματα της τοκογλυφίας και της βαριάς φορολογίας ήταν τα μέλη των συνεταιρισμών καθώς οι πλούσιοι τσιφλικιάδες δεν είχαν την ανάγκη να συνεταιρισθούν για να μπορέσουν να επιβιώσουν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ - ΕΝΩΣΕΙΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ

Τόσο η εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και η μικρασιατική Εκστρατεία επηρέασαν αρνητικά, εκτός των άλλων, και την αγροτική οικονομία.

Η ύπαιθρος ερήμωσε, καθώς έλειπαν χέρια για την παραγωγή. Ζώα και κάρα που χρησιμοποιούνταν στις καλλιέργειες είχαν επιταχθεί.

Οι καλλιέργειες γίνονταν υποτυπωδώς καθώς πίσω έμεναν γέροι, γυναίκες και παιδιά.

Συνέπεια όλων αυτών ήταν να μειωθεί η παραγωγή. η οποία, και αυτή με την σειρά της, επιτασσόταν για να καλύψει τις ανάγκες συντήρησης του στρατού.

Σαν αποζημίωση, οι αγρότες έπαιρναν ελάχιστα χρήματα, ή, απλώς αποδείξεις που θα εξοφλούνταν μετά την λήξη του πολέμου.

Στην πραγματικότητα, αυτές οι αποδείξεις, είτε δεν εξοφλήθηκαν ποτέ, είτε πληρώθηκαν, με χρηματικά ποσά που, σε καμία περίπτωση, δεν αντιπροσώπευαν την πραγματική αξία των περιουσιακών στοιχείων των αγροτών, που είχαν επιταχθεί.

Γυρίζοντας οι αγρότες από την Μικρασία βρήκαν την περιουσία τους σχεδόν κατεστραμμένη, τις οικογένειές τους βυθισμένες στα χρέη...

Εκτός όμως από τους στρατιώτες-αγρότες που ήρθαν από την Μικρασία, 1.200.000 πρόσφυγες, ήρθαν για εγκατάσταση στην Ελλάδα...

Νέα ανακίνηση του θέματος <<απαλλοτρίωση>> σημειώνεται καθώς θα είναι μια λύση στο πρόβλημα τόσο των στρατιωτών όσο και των προσφύγων, για ανθρώπινη ζωή.

Οι αγρότες διεκδικούν την δικαίωση στο αίτημα τους αυτίμεθα από την αγωνιστική στάση των συνεταιρισμών.

Την ίδια περίοδο παρατηρείται επίσης:

- η ανάπτυξη του εργατικού κινήματος, οι αγώνες του οποίου έχουν επίδραση και στην αγροτιά
- η δημιουργία των Ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών.

Οι Ενώσεις Παλαιών Πολεμιστών έχουν σαν σκοπό, την λύση των προβλημάτων αποκατάστασης των αποστράτων που, τόσα είχαν προσφέρει.

Στην εξέλιξη των Ενώσεων αυτών, πρέπει να σημειωθεί ο δυαδικός τους χαρακτήρας:

- φιλειρηνικός - αντιπολεμικός
- αγροτικός με μαχητική διάθεση για την επίλυση των προβλημάτων με κύριο αίτημα: <<ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ>>.

Πολλά αγροτικά συλλαλητήρια -Τρίκαλα 1925, Κρήτη- γίνονται με ενέργειες των Ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών.

Θα ήταν άδικο να μην επισημανθεί πόσο πολύ επηρέασαν αυτές οι Ενώσεις στο να συντελεστεί η μεγάλη αγροτική μεταρρύθμιση του 1923.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ρ Ι Τ Ο

Η ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΓΕΙΤΟΝΩΝ

Ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά της περιόδου του μεσοπολέμου, στα Βαλκάνια είναι η δημιουργία, αλλά και η σημαντική άνοδος, αγροτικών κινημάτων και κομμάτων, τα οποία έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη γενικότερη πολιτική και κοινωνική σκηνή των κρατών.

Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα των Βαλκανίων που δεν γνώρισε τόσο έντονα αγροτικά κινήματα και που -το κυριότερο- οι αγρότες της δεν μπήκαν στη πολιτική ζωή του μέσω ενός αγροτικού κόμματος, αλλά, με την ενσωμάτωσή τους στα μεγάλα, ήδη υπάρχοντα, αστικά κόμματα.

Οι συγκεκριμένες εξελίξεις στον αγροτικό τομέα, στα Βαλκάνια, θεωρούνται έκφραση αντίδρασης στην συνεχώς αυξανόμενη διείσδυση του δυτικού κεφαλαίου, εκείνη την εποχή.

Το παράδοξο όμως, είναι ότι και η Ελλάδα, συγκεκριμένα γνώρισε αυτή τη διείσδυση και μάλιστα έντονα, χωρίς όμως να εκδηλώσει την ίδια μορφή αντίδρασης, με τις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα οι δυτικές χώρες, που μέχρι τότε επενέβαιναν στις Βαλκανικές χώρες διπλωματικά και στρατιωτικά, αρχίζουν την επέμβαση και στο οικονομικό επίπεδο, προσπαθώντας να κερδίσουν, στα πλαίσια του έντονου ανταγωνισμού, νέες αγορές.

Στην αρχή, οι επεμβάσεις αυτές έχουν τη μορφή δημόσιων και ιδιωτικών δανείων για αναπτυξιακά έργα: δρόμους, σι-

δηροδρόμους, λιμάνια κ.α. Τα έργα αυτά θεωρούνται αναγκαία, για να διευκολυνθεί η οικονομική εκμετάλλευση.

Επίσης, οι κυβερνήσεις των Βαλκανικών χωρών δανείζονται από τα Δυτικά κράτη για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στα υπέρογκα έξοδα για τη συντήρηση του στρατού και της μεγάλης γραφειοκρατίας.

Το αντάλλαγμα, που δίνεται, είναι ο άμεσος έλεγχος των οικονομικών πόρων των κρατών από τους ξένους.

Η θέση των αγροτών χειροτερεύει μ' αυτή τη διεύθυνση καθώς καλούνται να εγκαταλείψουν τον τρόπο λειτουργίας του επαγγέλματός τους και να μπουν, με γοργούς ρυθμούς στην εμπορευματοποίηση της αγοράς, χωρίς καμία βοήθεια και με το επιπρόσθετο βάρος των κρατικών φόρων, που, το λιγότερο, μπορούν να χαρακτηριστούν άδικοι και υπέρογκοι.

Το μόνο θετικό μέτρο για τους αγρότες, που, παίρνεται αυτή την εποχή είναι η διάλυση των τσιφλικιών και η διανομή της γης στους αγρότες.

Ωστόσο δεν δόθηκε η απαραίτητη βοήθεια στους αγρότες για να μπορέσουν να προχωρήσουν με γοργούς ρυθμούς στην ανάπτυξη και να μπορούμε να μιλάμε για πραγματική επιτυχία της αγροτικής μεταρρύθμισης.

Η αύξηση του πληθυσμού, δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη κρίση, καθώς μίκρυνε ακόμα περισσότερο την αγροτική ιδιοκτησία, κάτι που δυστυχώς, δεν έλυσε το πρόβλημα, καθώς ο μισός περίπου πληθυσμός των Βαλκανίων, που ζούσαν από τη γεωργία, υποαπασχολούνταν.

Η λύση δόθηκε με την εκβιομηχάνιση, ώστε να απορροφηθεί ο πλεονάζων αριθμός των αγροτών.

Παρ'ότι έγιναν φιλότιμες προσπάθειες, και δημιουργήθηκαν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, η εκβιομηχάνιση απέτυχε, καθώς μεγάλα ποσοστά κερδών έφευγαν για το εξωτερικό, δεν γίνονταν σωστές επενδύσεις, ούτε και σωστή εκμετάλλευση των φυσικών αποθεμάτων.

Στην ουσία λοιπόν, δεν καλυτέρευσε η θέση του αγρότη, γιατί ούτε απόλυτη απορρόφηση των εργατικών χεριών είχαμε, αλλά και οι δασμοί που επιβλήθηκαν για την προστασία των ντόπιων μονοπωλίων ακρίβησαν τις τιμές των αγαθών.

Όλες αυτές οι επιπτώσεις της διεξόδου του δυτικού κεφαλαίου στα Βαλκάνια, είχαν ισχυρό αντίτυπο τόσο στους Έλληνες, όσο και στα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη.

Η αντίδραση όμως των Αγροτών της Ελλάδας, με την αντίδραση των γειτόνων τους ήταν πολύ διαφορετική.

Ενώ, στα Βαλκάνια δημιουργείται έντονο αγροτικό κίνημα με αντιαστική ιδεολογία, στην Ελλάδα, οι αγρότες εγκλωβίζονται στα πλαίσια της πολιτικής αστικής διαμάχης και ασχολούνται μέσα απ'αυτά, με οτιδήποτε άλλο, εκτός από την καλυτέρευση της οικονομικής τους κατάστασης.

Το εύλογο ερώτημα, είναι, γιατί εντοπίζεται τόσο μεγάλη διαφορά αντίδρασης ανάμεσα στην Ελλάδα και τα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη, τη στιγμή που πλήττονται το ίδιο, έντονα, από την ίδια πλευρά.

Ανατρέχοντας στο παρελθόν και φτάνοντας στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας <<συναντούμε>> τους Έλληνες να κυριαρχούν στο εμπόριο σε αντίθεση με τους άλλους Βαλκανικούς λαούς, που εμφανίζονται στο εμπόριο πολύ αργότερα και, που, εν πάσει περιπτώσει, δεν μπορούν να συναγωνισθούν τους

Έλληνες, ούτε στα πλούτη, ούτε στη δύναμη,

Η Ελληνική αστική τάξη είναι αυτή που μεταφέρει στο υπόδουλο γένος τις γαλλικές επαναστατικές ιδέες, είναι αυτή που παρακινεί στον αγώνα για την ανεξαρτησία και ενισχύει και υλικά τον αγώνα.

Οι παραδοσιακές ανώτερες τάξεις της υπόδουλης Ελληνικής κοινωνίας -κλήρος και γαιοκτήμονες- θα βγουν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, τελευταία στιγμή στον αγώνα, από το φόβο μην χαρακτηριστούν φιλότουρκοι.

Η αστική τάξη, λοιπόν στην Ελληνική κοινωνία αποτελεί πηγή αξιών και διαθέτει τη δυνατότητα δημιουργίας, τόσο, αξιών όσο και θεσμών μέσα από την αρχική προσφορά της που την κάνει αποδεικτή και σεβαστή.

Αντίθετα, οι άλλες Βαλκανικές χώρες, αφ'ενός απελευθερώθηκαν αργότερα, αφ'ετέρου, η προσφορά της, κατά τόπους, αστικής τάξης, δεν μπορεί, επ' ουδενί λόγω να συγκριθεί με την προσφορά της Ελληνικής αστικής τάξης.

Η εμπορευματοποίηση της αγοράς και η απασχόληση αγροτικού πληθυσμού, στο δευτερογενή τομέα παραγωγής, που προαναφέρθηκε, άρχισε πολύ νωρίτερα στην Ελλάδα, απ' ό,τι στα άλλα Βαλκανικά κράτη που ζούσαν ακόμα με το σύστημα της οικογενειακής γεωργικής μονάδας.

Στην Ελλάδα, κατά συνέπεια, αρχίζουν να εμφανίζονται πολύ πιο γρήγορα τα επακόλουθα της εμπορευματοποίησης και του εκσυγχρονισμού:

λιγότερο <<δέσιμο>> με τη γη, τάση προς την αστυφιλία, καταναλωτική νοοτροπία κ.λ.π..

Ειδικά, για την αστυφιλία, πρέπει να σημειωθεί, ότι εμφανίζεται πολύ νωρίς στην Ελλάδα, σε σχέση με τις άλλες Βαλκανικές χώρες.

Όσον αφορά την εσωτερική μετανάστευση, παρατηρείται μια τάση των χωρικών να εγκαταλείπουν τα χωριά τους και να εγκαθίστανται στα μεγάλα αστικά κέντρα, και, κυρίως, στην Αθήνα.

Τα αίτια αυτής της μετανάστευσης, εντοπίζονται τόσο στην πιο άνετη ζωή που προσέφερε η πόλη έναντι του χωριού, όσο και στις περισσότερες οικονομικές ευκαιρίες.

Με αυτό το ρεύμα, εντατικοποιείται η σχέση πόλης - υπαίθρου, καθώς οι γονείς επιθυμούν τα παιδιά τους να βρουν μια καλή εργασία και να αποκτήσουν μια άνετη ζωή στα πλαίσια του αστικού κέντρου, ενώ, από την άλλη πλευρά, αυτοί που φεύγουν διατηρούν έντονη επαφή με τα χωριά τους, μεταφέρουν δε και πολιτικές τάσεις και πεποιθήσεις των αστικών κέντρων, στα χωριά.

Αξιοσημείωτο, είναι και το ποσοστό της εξωτερικής μετανάστευσης, η οποία μειώνει το πλεονάζον αγροτικό δυναμικό, δεν δημιουργεί ανεργία στα αστικά κέντρα και έτσι δεν δημιουργούνται οι εντάσεις που κλονίζουν τα άλλα Βαλκανικά κράτη και οι οποίες οδηγούν σε ισχυρά αγροτικά κινήματα.

Συμπερασματικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι, και αν υπάρχει η ομοιότητα διεξόδου του δυτικού κεφαλαίου τόσο στην Ελλάδα, όσο και στα άλλα Βαλκανικά κράτη, αλλά κάποιοι άλλοι μηχανισμοί που δρουν πιο έντονα στην Ελλάδα απορροφούν τους αγρότες και τους κάνουν να αποικιάσουν, θα λέγαμε, συνείδηση.

Οι Βαλιάνιοι αγρότες είναι πιο αυτόνομοι σε σχέση με την αγορά, εχθρικοί με την αστική τάξη και αντιδρούν πιο έντονα, απ'ότι οι Έλληνες αγρότες στην εισβολή του κεφαλαίου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ

1923 - 1941

Α. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 1923-ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ

Μετά από τις πιέσεις που ασκήθηκαν από τον αγροτικό κόσμο της χώρας και καθώς το θέμα της αποκατάστασης των προσφύγων παρέμεινε ακόμα ανοιχτό, η κυβέρνηση του στρατηγού Πλαστήρα προχώρησε στην αγροτική μεταρρύθμιση του 1923.

Η αγροτική μεταρρύθμιση του 1923 δεν ήταν τίποτα άλλο από απαλλοτρίωση γης που ξεκίνησε το 1923 και έληξε το 1937. Διανεμήθηκαν συνολικά 18.129.263 στρέμματα σε 303.127 ακτήμονες και μικροϊδιοκτήτες.

Οι αγρότες έπρεπε να πληρώσουν, σε αντάλλαγμα για τη γη που αποκτούσαν, υπέρογκες αποζημιώσεις σε 20 ετήσιες τοκοχρεωλυτικές δόσεις.

Επίσης, δεν δόθηκε η κατάλληλη βοήθεια για να μπορέσουν οι αγρότες να αποκτήσουν τον κατάλληλο εξοπλισμό και να μπορέσουν να καλλιεργήσουν σε μικρό χρονικό διάστημα και με επιτυχία τα κτήματά τους.

Παρ'όλες όμως τις δυσκολίες, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί πως η επίτευξη της απαλλοτρίωσης -χρόνιο αίτημα των αγροτών, που αίμα χύθηκε και αγώνες πολλοί έγιναν- δεν αποτελεί μεγάλη νίκη για το αγροτικό κίνημα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η απαλλοτρίωση, πέρα από την ικανοποίηση του λαϊκού αιτήματος, συντέλεσε και στην αλλαγή -προς το καλύτερο- της Αγροτικής Οικονομίας.

Η μικρή ιδιοκτησία γίνεται η βασιική μορφή της παραγωγικής μονάδας στη χώρα και αναμφισβήτητα συμβάλλει στο να προχωρήσει η διαφοροποίηση, στην κοινωνική διάταξη της υπαίθρου.

Η εμπορευματοποίηση μπαίνει με γοργό ρυθμό στη ζωή του μικρού παραγωγού και όλο και μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων παίρνουν το δρόμο προς την αγορά.

Συγκριτικά με την προγενέστερη κατάσταση, τόσο οι εκτάσεις που καλλιεργούνται, αλλά και οι παραγόμενες ποσότητες είναι αυξημένες.

Αυτό βέβαια, εξηγείται αν λάβουμε υπόψη μας τη μορφή εκμετάλλευσης της γης επί εποχής τσιφλικιάδων:

- μεγάλες εκτάσεις νοικιάζονται για βοσκοτόπια
- οι καλλιέργειες γίνονταν με πρωτόγονα μέσα και από κολλίγους που σε καμία περίπτωση δεν αναμενόταν αυξημένη παραγωγή από αυτούς, αφού, ζούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες και δούλευαν σε ξένη περιουσία και για ξένα συμφέροντα.

Μετά την απαλλοτρίωση, ακόμα και οι εκτάσεις που δεν καλλιεργούνταν, επί εποχής τσιφλικιάδων, αρχίζουν να καλλιεργούνται.

Το ενδιαφέρον των κολλίγων για την δικιά τους -πλέον- γη εννοείται πως είναι πολύ μεγαλύτερο σε σύγκριση με την προγενέστερη εποχή και φυσιολογικά, αυξάνεται η παραγωγή. Η μικρή μονάδα παραγωγής έμεινε για πάρα πολλά χρόνια, η κυριότερη μορφή εκμετάλλευσης της γης, καθώς, το κεφάλαιο δεν εκδήλωσε ενδιαφέρον για δημιουργία μεγάλων μονάδων που θα απέδιδαν συγκριτικά περισσότερο, καθώς θα ακολουθούσαν πιο συστηματικό τρόπο καλλιέργειας.

Παρατηρείται μια τάση του κεφαλαίου να ασχοληθεί με άλλους παράγοντες, σχετικούς με τον αγροτικό κόσμο και την παραγωγή του, αλλά όχι απευθείας με αυτή καθ'αυτή την καλλιέργεια.

Ορισμένοι ασχολήθηκαν με την επεξεργασία και το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων, ενώ, άλλοι προτίμησαν το εμπόριο με αντικείμενο τον εφοδιασμό των αγροτών, τόσο σε εργαλεία, όσο και σε καταναλωτικά αγαθά.

Τέλος, υπήρξαν και ορισμένοι που ασχολήθηκαν και σ' αυτή την περίοδο με το δανεισμό των αγροτών σε βαθμό τοκογλυφίας.

Πάντως, είναι γεγονός ότι η αλλαγή που σημειώθηκε στην γεωργία, μετά την απαλλοτρίωση, με την επέκταση της εμπορευματοποίησης, συνέβαλε όχι μόνο στην ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας, αλλά και στην ανάπτυξη της Εθνικής Οικονομίας, γενικότερα, αφού τόσο η βιομηχανία όσο και το εμπόριο γνωρίζουν την εποχή αυτή, πραγματική άνθηση.

Β. ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Μετά το 1923, ,οπότε και άρχισε η απαλλοτρίωση, παρατηρείται ανάπτυξη στο συνεταιριστικό κίνημα, καθώς χιλιάδες αγροτικοί συνεταιρισμοί ιδρύονται.

Όπως προαναφέρθηκε, στους αγρότες που πήραν γη με την απαλλοτρίωση, δεν δόθηκε βοήθεια ικανή, στο να αρχίσουν γρήγορα και με αποδοτικό τρόπο τις καλλιέργειες. Οι αγρότες δεν είχαν ούτε ζώα, αλλά ούτε και εργαλεία. Χρειάζονταν χρήματα και οι τοιογλύφοι παραδοιούσαν.

Η φορολογία ήταν βαρειά και έπρεπε να βρουν κάποιο τρόπο να προστατεύουν την παραγωγή τους από τους εμπόρους.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες, και, με σκοπό να βοηθηθεί ο αγροτικός κόσμος, δημιουργούνται ο ένας μετά τον άλλο οι αγροτικοί συνεταιρισμοί.

Οι περισσότεροι από τους συνεταιρισμούς που ιδρύονται είναι πιστωτικοί. Την ίδρυσή τους ευνοεί τόσο το Κράτος, όσο και η Εθνική Τράπεζα για τους γνωστούς λόγους. Εκείνο που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί, αυτοί που ενδιαφέρουν περισσότερο, και, οι οποίοι στην ουσία εξυπηρετούσαν περισσότερο τους αγρότες, είναι, ενδεικτικά μόνο το 4,7% των συνεταιρισμών που λειτουργούσαν το 1931.

Μόνο από το 1931-1941 έχουμε μείωση των πιστωτικών συνεταιρισμών και αύξηση των παραγωγικών.

Το 1930 η ΕΤΕ, που ασχολείται με την δανειοδότηση των αγροτών, αντικαθίσταται από την Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος (Α.Τ.Ε.), η οποία, ακολουθεί, στην ουσία, την ίδια πολιτική που ασκούσε και η Ε.Τ.Ε.

Βραχυπρόθεσμα δάνεια, που άφηναν κέρδη στην Τράπεζα, αλλά δεν ήταν αυτό που χρειαζόταν για να μπορέσει να προχωρήσει η ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.

Πάντως, παρ'ότι οι συνεταιρισμοί συνεχώς αυξάνονται, η συμμετοχή σ'αυτούς είναι μικρή· το 1939 μόνο το 30% των αγροτικών νοικοκυριών είχε ενταχθεί στους συνεταιρισμούς.

Πολλοί από τους πιστωτικούς οργανισμούς, καθώς αναπτύσσονται, επεκτείνουν την δράση τους και σ'άλλους τομείς: παραγωγικούς, προμηθευτικούς, πώλησης κ.λ.π.

Έτσι έχουμε αξιόλογες προσπάθειες στον ευρύτερο συνεταιριστικό χώρο, και, όχι, αποκλειστικά στο πιστωτικό:

- α) Ένωση Συνεταιρισμών Κέρκυρας: πουλά το λάδι των συνεταιριστών της
- β) Ένωση Συνεταιρισμών Κορίνθου: από κοινού πώληση της σταφίδας
- γ) Συνεταιρισμός Πωλήσεως Οπορών Λεχωνίων - Καραμπασιού ΣΠΟΑΚ: Δημιουργία εργοστασίου με σκοπό την βιομηχανική επεξεργασία των δεύτερης ποιότητας φρούτων και παραγωγή από αυτά μαρμελάδας.
Εξαγωγή των προϊόντων του εργοστασίου στο εξωτερικό. Εξαγωγή φρούτων στην Αλεξάνδρεια με το ιδιόκτητο καράβι του συνεταιρισμού
- δ) Αλιευτικός Συνεταιρισμός Ιωαννίνων: μεταφορά γόνου κυπρίνων από την Ιταλία με σκοπό τον εμπλουτισμό της λίμνης Παμβώτιδος
- ε) Ομοσπονδία Συνεταιρισμών Μακεδονίας: Ίδρυση γεωργικών συνεταιρισμών σε κάθε χωριό, βοήθεια στους πρόσφυγες,

χρησιμοποίηση νέων σπόρων κ.λ.π.

Πολλοί συνεταιρισμοί προμηθεύουν τους συνεταιριστές, με είδη τόσο γεωργικά, όσο και οικιακής χρήσης, αγοράζουν γεωργικά μηχανήματα και τα διαθέτουν για κοινή εκμετάλλευση, κατασκευάζουν, αλευρόμυλους, οινοποιεία, ελαιουργεία, τυροκομεία, εγκαταστάσεις ηλεκτροφωτισμού, αποστειρωτήρια σούρων, εικιοκιστήρια βαμβακιού κ.α.

Υπάρχουν συνεταιρισμοί που αγοράζουν εκτάσεις προκειμένου να γίνει επέκταση των καλλιεργειών.

Καπνοπαραγωγικοί συνεταιρισμοί επεξεργάζονται τα καπνά των συνεταιριστών τους και τα παρασκευάζουν κατευθείαν για εξαγωγή.

Όλα αυτά, ίσως να είναι θεαματικά, αλλά συγκρινόμενα με το σύνολο, δεν παύουν να είναι περιορισμένα και ότι προσφέρει ο συνεταιρισμός στην Αγροτική Οικονομία, αναλογικά, είναι πολύ μικρό.

Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και όσο αφορά τον συνδικαλιστικό τομέα όπου οι συνεταιρισμοί παίζουν πρωτοποριακό ρόλο.

Εκκινώντας, στα πλαίσια του Συνεργατισμού, από την ίδρυση του Μετοχικού Γεωργικού Συλλόγου Αλμυρού (1900/1901) και μπαίνοντας πλέον, στα πλαίσια του συνδικαλισμού, στην εξέγερση στο Κιλελέρ (1910) και μετά στην νομική κατοχύρωση των συνεταιρισμών με το νόμο του 1914, βλέπουμε ότι η εξέλιξη ήταν ραγδαία.

Και κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου βλέπουμε ότι οι συνεταιρισμοί παίζουν πρωταρχικό ρόλο και μπαίνουν επικεφαλής σ'οποιονδήποτε αγώνα της αγροτιάς.

ανάντια στην τοκογλυφία, στις βαρειές φορολογίες, για την προστασία της παραγωγής, την απαλλοτρίωση της γης:

- Στην Θεσσαλονίκη το 1923 διοργανώνεται από τους συνεταιρισμούς το αγροτικό συνέδριο της Μακεδονίας με σκοπό την προώθηση του ζητήματος της απαλλοτρίωσης τόσο τσιφλικιών όσο και μοναστηριακών κτημάτων.

- Αγροτικό συλλαλητήριο στην Θεσσαλονίκη το 1927 με πρωτοβουλία της Ομοσπονδίας Συνεταιρισμών Μακεδονίας εναντίον της βαρειάς φορολογίας, το οποίο είχαν σαν αποτέλεσμα να καταργηθεί η φορολογία της δεκάτης επί της παραγωγής.

Έχει αναφερθεί σε προηγούμενα σημεία πόσο βαρειά ήταν η ιδιωτική τοκογλυφία, αλλά, και πόσο σκληρή η κρατική πιστωτική πολιτική έναντι των αγροτών, η οποία ασκούνταν στην αρχή από την Ε.Τ.Ε. και μετά από την Α.Τ.Ε.

Οι συνεταιρισμοί κάνουν αγώνες για την βελτίωση αυτής της κατάστασης.

Όσον αφορά την ιδιωτική τοκογλυφία, τα ποσά που χρωστούσαν οι αγρότες ήταν υπέρογκα και οι αγώνες μεγάλοι, για την απαλλαγή τους από αυτά. Έχουμε ανάπτυξη ενός πανελλαδικού αντιχρεωστικού κινήματος, με σύνθημα το χαρακτηριστικό <<σφουγγάρι στα χρέη>> στο οποίο οι συνεταιρισμοί συμμετέχουν ενεργά και η προσφορά τους είναι μεγάλη.

Όσον αφορά την κρατική πιστωτική πολιτική, και εδώ, οι συνεταιρισμοί ασκούν πιέσεις και επηρεάζουν σημαντικά τις εξελίξεις.

Η Αγροτική Τράπεζα δημιουργήθηκε με αίτημα των αγροτικών συνεταιρισμών που πίστευαν ότι η δημιουργία μιας τράπεζας αγροτών, θα είχε, ασφαλώς, διαφορετική πολιτική από την Εθνική.

Δυστυχώς, παρ'ότι η Αγροτική Τράπεζα δημιουργήθηκε, τα πράγματα δεν καλυτέρευαν για τους αγρότες· η Αγροτική Τράπεζα ακολούθησε την ίδια πολιτική μ'αυτή της Εθνικής.

Σε πολλούς αγώνες της αγροτιάς για διάφορα ζητήματα, παρ'ότι οι κινητοποιήσεις οργανώνονται και καθοδηγούνται από άλλα στοιχεία, οι συνεταιρισμοί παίρνουν ενεργά μέρος.

Τόσο η οικονομική ανάπτυξη των συνεταιρισμών -όσο και αν δεν ήταν μεγάλη- όσο και η αγωνιστικότητά τους, συντελούν στο να ανέβει το κύρος τους και να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τομέα.

Παρ'ότι οι θεωρητικοί των συνεταιρισμών μιλούν για «πολιτική ουδετερότητα» έχουμε επίδραση του συνεταιριστικού κινήματος και στην πολιτική ζωή του τόπου·

- Στα 1922 οργανώνεται (κυρίως από συνεταιρισμούς της Πελοποννήσου) το Α' Πανελλήνιο Αγροτικό Συνέδριο.

Κατά την διάρκειά του, τίθεται το ζήτημα δημιουργίας πολιτικού κόμματος που αντιπροσωπεύει την αγροτιά.

Αποφασίσθηκε, δε, για την οργάνωσή του, να ασχοληθούν οι Ενώσεις Συνεταιρισμών και το 1923 εμφανίζεται το «Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος».

- Ιδρύεται ο Αγροτικός Πολιτικός Σύλλογος του Νομού Δράμας, στην δημιουργία του οποίου συμμετέχει και η Ένωση Συνεταιρισμών Δράμας. Στα 1929, 2 γερούσιαστές και ένας βουλευτής εκλέγονται με τη σημαία του Αγροτικού Πολιτικού Συλλόγου. Η εκλογή τους οφείλεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, στις προσπάθειες που κατέβαλαν οι συνεταιριστές της Δράμας.

Γεγονός είναι ότι μέχρι το 1936 το συνεταιριστικό κίνημα έχει ανοδική πορεία, και, αυτό οφείλεται τόσο στην αγρο-

τική μεταρρύθμιση του 1923 -απαλλοτρίωση- όσο και στην εξέλιξη του εργατικού κινήματος.

- Η απαλλοτρίωση <<δημιούργησε>> μικρά νοικοκυριά που αρχίζουν να πλαισιώνουν όλο και πιο μαζικά τους συνεταιρισμούς, καθώς, με την συμμετοχή τους σ' αυτούς εξασφαλίζει προστασία αλλά και υποστήριξη.

- Οι αγώνες της εργατικής τάξης δεν άφησαν ανεπηρέαστη την αγροτιά, αλλά αντίθετα, κατεύθυνε τους αγρότες στη συσπείρωση τους στους συνεταιρισμούς για πιο δυναμική διεκδίκηση των αιτημάτων τους.

Στην ανοδική του πορεία, ο συνεταιρισμός δεν βρήκε συμπαραστάτη το κράτος.

Αντίθετα από το 1930 και μετά έχουμε μια σειρά από μέτρα και νόμους που κάθε άλλο παρά φιλοσυνεταιριστικά είναι:

- Το 1930 ψηφίζεται ο Νόμος 4640, στα πλαίσια του οποίου περιορίζεται η δημοκρατική λειτουργία των συνεταιριστών. Συγκεκριμένα, απαγορεύει να κατέχουν θέσεις διοικητικές άτομα που πολιτεύονται, ή, έστω έχουν τεθεί υποψήφιοι βουλευτές, γερουσιαστές ή δήμαρχοι και διαλύει τους συνεταιρισμούς που μετέχουν σε συνέδρια που δεν είναι καθαρά συνεταιριστικά κ.λ.π.

- Το 1931 ψηφίζεται ο Νόμος 5289, ο οποίος έρχεται να περιορίσει την οικονομική δράση των συνεταιρισμών.

Ο νόμος αυτός υποχρεώνει, μεταξύ των άλλων, τους συνεταιρισμούς να καταθέτουν τις μισές από τις καταθέσεις τους στην Εθνική Τράπεζα και για όποιον δεν συμμορφώνονταν προς αυτό, υπήρχε ποινή φυλάκισης μέχρι και ένα χρόνο.

Επίσης, μπήκε κατώτατο όριο ηλικίας, για να γίνει κάποιος συνεταιριστής, προκειμένου να αποκλειστεί, κατά κάποιο τρόπο η νεολαία από τους συνεταιριστές...

Μπαίνουν στις γενικές συνελεύσεις και στις συνεδριάσεις των διοικητικών και εποπτικών συμβουλίων των συνεταιρισμών, επόπτες της Α.Τ.Ε.

Στην ουσία, οι συνεταιρισμοί, τελούν υπό την κηδεμονία της Α.Τ.Ε.

Επίσης, οι επιθεωρητές και οι επόπτες της Α.Τ.Ε. αυτεπάγγελα μπορούν να μηνύουν, να ανακρίνουν και να παρέμπτον σε δίκες τις διοικήσεις των συνεταιρισμών κλπ.

Ο νόμος αυτός περιέχει και πολλές άλλες αντιδραστικές διατάξεις, αλλά, μετά από αυτόν ακολούθησαν και άλλοι αντισυνεταιριστικοί νόμοι και διατάγματα, που είχαν σκοπό να κάμψουν την προοδευτική - ανοδική πορεία των συνεταιρισμών και να τους εγκλωβίσουν κάτω από τον έλεγχο της Α.Τ.Ε.-προς εξυπηρέτηση τόσο του εμπορικού όσο και του τραπεζιτικού και βιομηχανικού κεφαλαίου.

Βέβαια όλες αυτές οι μεθοδεύσεις προκάλεσαν την αντίδραση των συνεταιριστικών οργανώσεων, οι οποίες ζήτησαν την κατάργηση αυτών των νόμων και των διαταγμάτων.

Στο πλευρό τους τάχθησαν πολλοί κοινωνικοί παράγοντες, καθηγητές, βουλευτές και γερουσιαστές.

Αποτέλεσμα θετικό για τους συνεταιρισμούς, δυστυχώς, δεν επιτεύχθηκε.

Η πολιτική ενάντια στους συνεταιρισμούς συνεχίζεται και κορυφώνεται στην περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά (1937-1941).

Στην περίοδο αυτή, καταστρατηγούνται ακόμα και οι τυπικές ελευθερίες των συνεταιρισμών.

Το κράτος επεμβαίνει ανεξέλεγκτα στους συνεταιρισμούς, «παύει» τις διοικήσεις τους και διορίζει άτομα της αρεσκείας του.

Το 1938 ψηφίζεται ο νόμος 1154, «Περί Κεντρικής οργάνωσης των γεωργικών συνεταιρισμών Ελλάδος», με τον οποίο, οι συνεταιρισμοί τοποθετούνται κάτω από τον απόλυτο έλεγχο και την καθοδήγηση του κράτους.

Το Ανώτατο Συνεταιριστικό όργανο, η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ) μετονομάζεται σε «Εθνική Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών Ελλάδος-ΕΣΣΕ» και γίνεται στην ουσία κρατικό όργανο, που, κάθε άλλο παρά φιλαγροτική πολιτική, ακολουθεί.

Κάτω από μια τέτοια πολιτική, οι συνεταιρισμοί περιορίζουν την οικονομική τους δράση και γίνονται υποχείρια των κάθε λογής εκμεταλλευτών.

Οι διοικήσεις τους περνούν στα χέρια των ευπόρων αγροτών - ευνοούμενων του καθεστώτος και πολλές οικονομικές ατασθαλίες παρατηρούνται, εις βάρος των κεφαλαίων των συνεταιρισμών.

Γεγονός πάντως είναι ότι οι συνεταιρισμοί δεν μπόρεσαν να προβάλλουν ισχυρή αντίσταση στην πολιτική που ακολούθησε απέναντί τους το καθεστώς Μεταξά καθώς ήδη είχαν πληγεί από τους αντισυνεταιριστικούς νόμους της περιόδου 1930-1932.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ε Μ Π Τ Ο

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1940-1944

Ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος και η γερμανική Κατοχή επέφεραν μεγάλη καταστροφή, ειτός των άλλων, και στην Αγροτική Οικονομία.

Οι κατακτητές αρπάζουν την σοδειά την αγροτών, επιτάσσουν, δημεύουν.....

Καταστρέφονται ο αγροτικός εξοπλισμός καθώς και οι αγροτικές εγκαταστάσεις, οι αγροτικές κατοικίες με την οικοσκευή τους και το ρουχισμό τους.

Οι αγρότες από το φόβο των κατακτητών, εγκαταλείπουν τα χωριά τους, αφήνουν ακαλλιέργητα τα χωράφια τους, η παραγωγή πέφτει.....

Συγκεκριμένα, η παραγωγή τα χρόνια της Κατοχής έπεσε κάτω από το 50% σε σύγκριση με αυτή της προπολεμικής περιόδου. Η μεγαλύτερη πτώση παρατηρείται στο καπνό, στη σταφίδα και στο βαμβάκι που η καλλιέργειά τους περιορίζεται πολύ, στην περίοδο της Κατοχής.

Μεγάλες καταστροφές σημειώνονται και στην κτηνοτροφία, καθώς και στα δάση της χώρας.

Παρ'ότι στα χρόνια της Κατοχής, τα είδη διατροφής ήταν δυσεύρετα και πληρώνονταν ακριβά από τους κατοίκους των πόλεων, οι αγρότες που φυσιολογικά παρήγαγαν αυτά τα είδη, εν τούτοις δεν θησαύριζαν....

Αντίθετα οι τιμές των αγροτικών προϊόντων είχαν μειωθεί κατά πολύ· το κέρδος όμως που δημιουργούνταν από την διαφορά τιμής αγοράς με τιμή πώλησης πήγαινε στους μεσάζοντες, στους μαυραγορίτες που κυριολεκτικά πλούτισαν.

Οι καταστροφές στην αγροτική οικονομία, κατά την περίοδο της Κατοχής, υπολογίζεται, με διάφορα στοιχεία, ότι φτάνουν τα 2420 εκατομμύρια δολάρια.

Πολλές καταστροφές, απ' αυτές, αναλογούν στους συνεταιρισμούς καθώς καταστράφηκαν τόσο συνεταιριστικές εγκαταστάσεις όσο και περιουσίες συνεταιρισμών.

Όσα από τα συνεταιριστικά κεφάλαια απόμειναν, χάθηκαν καθώς το νόμισμα έχασε την αξία του.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι συνεταιρισμοί, αρχικά, διέκοψαν την δράση τους από την αρχή, σχεδόν της Κατοχής. Γρήγορα όμως επανήλθον και μάλιστα και αυτοί στον Εθνικό - απελευθερωτικό αγώνα. Αντιστάθηκαν στο να γίνουν όργανα των κατακτητών, οι οποίοι προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν τους συνεταιρισμούς στο να κάνουν εύκολη την συγκέντρωση των αγροτικών προϊόντων για δικιά τους χρήση.

Πάντως, στις περιοχές που απελευθερώθηκαν από τις αντιστασιακές οργανώσεις, άρχισαν, για πρώτη φορά, η πραγματικά δημοκρατική λειτουργία των συνεταιρισμών.

Οι συνεταιρισμοί μέσα από ελεύθερες γενικές συνελεύσεις εκλέγουν τις διοικήσεις τους, και αρχίζουν να πληθαίνουν αλλά και να δέχονται πολλά καινούργια μέλη που προέρχονται από τα φτωχά στρώματα της αγροτιάς. Πρέπει να σημειωθεί, επίσης, η μαζική πλέον συμμετοχή της αγρότισσας στους συνεταιρισμούς.

Σε ορισμένα χωριά που είχαν ιδρυθεί περισσότεροι από ένας συνεταιρισμοί, κάτω από την διασπαστική πολιτική που ασκούσαν κράτος και Α.Τ.Ε., τώρα, αυτά ενώνονται σε ένα, άλλα, ισχυρό συνεταιρισμό.

Η <<Εθνική Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών της Ελλάδος-Ε.Σ.Σ.Ε.>> διαλύεται και ξαναδημιουργείται η <<Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών>> (ΠΑΣΕΓΕΣ) με προσωρινή διοίκηση.

Οι συνεταιρισμοί συνέβαλαν στο να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της πείνας που απειλούσε, κυριολεκτικά, με αφανισμό τον πληθυσμό της χώρας.

Αντιστάθηκαν σθεανά στις αναγκαστικές συγκεντρώσεις προϊόντων που επέβαλαν οι κατακτητές με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν πολύ λίγα προϊόντα.

Στους συνεταιρισμούς οφείλεται η καθιέρωση των ανταλλαγών αγροτικών προϊόντων μεταξύ τους αλλά και αγροτικών προϊόντων με βιομηχανικά προϊόντα που διέθεταν οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί που λειτουργούσαν στις πόλεις· έτσι έφταναν τρόφιμα στο λαό των πόλεων που πεννούσε. Με αυτή τους την δράση, χτύπησαν, όπως είναι ευνόητο την <<μαύρη αγορά>> τόσο στην πόλη όσο και στην ύπαιθρο. Ορισμένοι απ'τους συνεταιρισμούς ενίσχυαν τις αντιστασιακές οργανώσεις με διάφορα προϊόντα, αλλά το ίδιο έκαναν και με τα θύματα πολέμου, τους φτωχούς αγρότες συνεταιριστές και μη.

Τέλος δεν πρέπει να παραλείψουμε την προσφορά των συνεταιρισμών στο απελευθερωτικό αγώνα από την άποψη της ενεργής τους συμμετοχής σ'αυτό· πολλοί αγρότες αγωνίστηκαν μέσα από τις διάφορες οργανώσεις για την λευτεριά, δίνοντας και τη ζωή τους ακόμα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε Κ Τ Ο

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η απελευθέρωση, που με τόσους αγώνες επιτεύχθηκε, βρήκε την Ελλάδα κατεστραμμένη και τον λαό κατασπυρμένο από τις καιουχίες, τόσο του αγώνα ενάντια των κατακτητών, αλλά και του καθημερινού αγώνα για επιβίωση.

Όσο ταλαιπωρημένος, όμως, και αν ήταν ο λαός, είχε την ελπίδα, αλλά και την θέληση, στο να ξεκινήσει αμέσως την προσπάθεια για την ανοικοδόμηση της χώρας.

Δυστυχώς, αντί για ανοικοδόμηση της χώρας, συνεχίστηκε η ισοπέδωση μέσα από ένα εμφύλιο πόλεμο που έφερε ακόμα πιο πίσω την χώρα, σε όλους τους τομείς και άφησαν βαθείς πληγές στους πολίτες της.

Η αγροτική οικονομία δεν μπορούσε να εξαιρεθεί του κανόνα και μόλις το 1945 δέχεται ένα καίριο πλήγμα· ψηφίζεται ο νόμος 389 <<περί προσωρινής διοικήσεως των γεωργικών συνεταιριστικών οργανώσεων>> σύμφωνα με τον οποίο, πολλοί συνεταιριστές διαγράφονται από τους συνεταιρισμούς, οι συνεταιρισμοί, που στα χρόνια της Κατοχής είχαν ενοποιηθεί διασπώνται ξανά και διαλύονται οι κατά τόπους τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις.

Διώκονται, εξορίζονται ακόμα και δολοφονούνται συνεταιριστές, η τρομοκρατία γνωρίζει <<δόξες>> και μέσα σ' αυτό κλίμα γίνονται εκλογές στους συνεταιρισμούς. Νομιμοποι-

ούνται έτσι οι ουσιαστικά διορισμένες διοικήσεις στους συνεταιρισμούς, από τους πρωτοβάθμιους μέχρι και την Πανελλήνια Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών.

Η Ελλάδα, με τη δήλωση Τρούμαν στο Αμερικανικό Κογκρέσο, στις 12 Μαρτίου 1947 περνά στην σφαίρα επιρροής των Αμερικανών. Περιλαμβάνεται, έτσι, στο σχέδιο Μάρσαλ, αλλά ελάχιστα από τα χρήματα που παίρνει η Ελλάδα, χρησιμοποιούνται για ανοικοδόμηση της χώρας.

Σύμφωνα με επίσημες και ανεπίσημες πηγές, το ποσό της βοήθειας ξεπερνούσε τα τέσσερα δισεκατομμύρια δολάρια!!! Τα περισσότερα απ' αυτά τα χρήματα διατέθηκαν για τις πολεμικές επιχειρήσεις στον Εμφύλιο και γενικά για έξοδα του στρατού και εξοπλισμό.

Μόνο 485 εκατομμύρια δολάρια διατίθενται για την ανασυγκρότηση της Οικονομίας και απ' αυτά μόνο 55,6 εκατομμύρια για την γεωργία, 2,8 εκατομμύρια για την αλιεία και για τις έγγειες βελτιώσεις 49,3 εκατ. δολάρια. Η κατάσταση στους συνεταιρισμούς συνεχίζεται στο ίδιο κλίμα. Η ΑΤΕ αλλά και το κράτος ασκούν πλήρη έλεγχο, οι διώξεις συνεχίζονται, παύουν να ισχύουν οι συνεταιριστικές ελευθερίες.

Βέβαια, και η αγροτιά δεν μένει παθητική σ' αυτή την κατάσταση αλλά παλεύει όπως μπορεί για το δικό της για ευημερία και οικονομική ανάρθρωση στην ύπαιθρο. Οι αγώνες του αγροτικού κινήματος αναπτύσσονται περισσότερο μετά το 1950 όπου η πάλη προσανατολίζεται:

- ενάντια στα ξένα μονοπώλια αλλά και στα ντόπια που εμμεταλλεύονται την παραγωγή.
- ενάντια στις εισαγωγές ξένων προϊόντων που ανταγωνίζονται

- την ντόπια παραγωγή
- για απαλλοτριώσεις τσιφλικιών που συνεχίζουν να υφίστανται
 - για πιστώσεις προκειμένου να αποκτηθούν τα κατάλληλα καλλιεργητικά μέσα.
 - για δημιουργία νέων αγορών στο εξωτερικό
 - για κατασκευή, από το κράτος, αντιπλημμυρικών και άλλων βοηθητικών έργων στην παραγωγή.

Χαρακτηριστικό, πάντως, είναι ότι οι αγώνες του αγροτικού κόσμου εντείνονται, πληθαίνουν αλλά και γίνονται ολοένα και πιο μαζικοί.

<<Ποιμιλία>> εξαλλου υπάρχει και στις μορφές αγώνα που υιοθετεί το αγροτικό κίνημα: τηλεγραφήματα, υπομνήματα, στην αρχή αλλά και απεργίες και συλλαλητήρια και ομαδικές αντιστάσεις όταν η κατάσταση δυσκόλευε.

Στους αγώνες αυτούς σημαντικό ρόλο παίζει και το συνεταιριστικό κίνημα που μεταπολεμικά γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη παρ'όλους τους δωγμούς, την τρομοκρατία και την ανπισυνεταιριστική νομοθεσία.

Η εξέλιξη που παρουσιάζει το συνεταιριστικό κίνημα μετά το 1950 εκδηλώνεται σε ποικίλα σημεία:

- δημιουργία και νέων συνεταιρισμών
- αύξηση του αριθμού των συνεταιριστών
- αύξηση συνεταιριστικών κεφαλαίων
- επέκταση εργασιών
- δημιουργούνται περισσότεροι παραγωγικοί παρά πιστωτικοί συνεταιρισμοί
- δημιουργούνται και νέες κατηγορίες συνεταιρισμών

-αυξάνεται ο αριθμός των δευτεροβαθμίων οργανώσεων, των περιφερειακών, δηλαδή Ενώσεων Συνεταιρισμών.

Πρέπει, εδώ, να αναφερθεί και η ανάπτυξη που γνώρισαν κάποιοι άλλοι συνεταιρισμοί που δεν υπάγονται στο Υπουργείο Γεωργίας. Αυτοί είναι

-οι αλιευτικοί, που προπολεμικά υπήρχαν πολλοί λίγοι ενώ μεταπολεμικά και ιδίως από το 1947 και μετά γνωρίζουν μεγάλη ανάπτυξη

-οι δασικοί που και αυτοί αναπτύχθηκαν μεταπολεμικά.

Τέλος δεν πρέπει να παραλείψουμε τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς που εκτείνουν την δραστηριότητά τους σε διάφορους τομείς: αναγκαστικοί συνεταιρισμοί αποκαταστάσεως αιτημόνων καλλιεργητών, οινοποιητικοί, δασικοί, εγγείων βελτιώσεων κ.λπ. Αυτοί βέβαια άρχισαν να ιδρύονται από το 1923 με την αγροτική μεταρρύθμιση αλλά συνέχισαν την πορεία τους.

Σύμφωνα με στατιστικά πάντως στοιχεία, φαίνεται καθαρά ότι η πλειοψηφία των συνεταιρισμών (95%) είναι φτωχοί, μικροί και μεσαίοι ιδιοκτήτες γης και μόνο ένα 5% είναι μεγάλοι ιδιοκτήτες γης. Έτσι εξηγείται και το ότι οι συνεταιρισμοί πάντα αγωνίζονταν-πέρα από την εποχή των κρατικών επεμβάσεων-για τα συμφέροντα του μεγάλου ποσοστού της αγροτιάς που ήταν φτωχοί και μικρομεσαίοι και όχι για τα συμφέροντα των μεγαλοιδιοκτητών.

Βασικό θέμα για την σωστή λειτουργία ενός συνεταιρισμού είναι οι δημοκρατικές αρχές χωρίς αυτές το συνεταιριστικό κίνημα δεν μπορεί να πάει μπροστά.

Αυτές οι αρχές δοκιμάστηκαν για άλλη μια φορά με τη στρατιωτική δικτατορία του Απριλίου 1967. Διώξεις συνεταιριστών, καταργήσεις εκλεγμένων διοικήσεων, διορισμός άλλων είναι μερικά από τα μέτρα της Χούντας.

Όλα αυτά είχαν άμεση επίδραση στην πορεία των συνεταιρισμών που ενώ στην περίοδο 1960-1966 είχε άνοδο, έρχεται η περίοδος 1966-1973 στην οποία όχι μόνο δεν συνεχίστηκε η άνοδος, αλλά, είχαμε στασιμότητα, και, σε μερικές περιπτώσεις και οπισθοδρόμηση.

Με τη μεταπολίτευση, οπωσδήποτε τα πράγματα καλυτερεύουν, οι συνεταιρισμοί, παρ'όλες τις δυσκολίες και τα εμπόδια, παρουσιάζουν πρόοδο σε όλους τους τομείς δραστηριότητας. Γίνεται έντονη προσπάθεια τόσο για να ξεπεραστούν τα εμπόδια όσο και να επεκταθεί η δράση των συνεταιρισμών. Η Πολιτεία αρχίζει, πλέον, να βοηθά στο να ξεπεραστούν οι δυσκολίες, ενισχύει τις προσπάθειες των συνεταιρισμών για εξαγωγικό και εσωτερικό εμπόριο, για βιομηχανική επεξεργασία των προϊόντων και για κοινή καλλιέργεια στη γη.

Το 1979 ψηφίζεται ο νόμος 921 <<Περί γεωργικών συνεταιρισμών>> παρά την αντίδραση της αντιπολίτευσης.

Ο νόμος έρχεται να ρυθμίσει τα θέματα των γεωργικών, αλιευτικών, κτηνοτροφικών, δασικών συνεταιρισμών αποκλειστικά, διαχωρίζοντας τους έτσι, για πρώτη φορά, από τους αστικούς συνεταιρισμούς.

Παρ'όλες τις θετικές του ρυθμίσεις και τον προοδευτικό του χαρακτήρα, ο νόμος είχε αρκετά αρνητικά σημεία: -καταστρατηγείται η αρχή <<της εσοτιμίας των μελών>> του συνεταιρισμού, καθώς δίνεται η δυνατότητα απόκτησης περισ-

σότερων από μία συνεταιριστικών μερίδων, με δικαίωμα περισσότερων από μία ψήφων. Έχουμε, επομένως διαχωρισμό των συνεταιριστών σε πλούσιους και λιγότερο πλούσιους....

-η δυνατότητα συμμετοχής του συνεταιριστή στη γενική συνέλευση μέσω αντιπροσώπου, παρ'ότι, αρχικά φάνηκε ότι διευκόλυνε στις διαδικασίες, προκαλεί μείωση του ενδιαφέροντος της πλατιάς μάζας των συνεταιριστών.

-παρέχει την δυνατότητα να γίνει συνεταιριστής κάποιος που δεν ασχολείται κατά κύριο λόγο με τη γεωργία.

-μπορούν να γίνουν συνεταιριστές και Νομικά πρόσωπα, έτσι μπαίνουν στους συνεταιρισμούς και άτομα-εκπρόσωποι του ιδιωτικού κεφαλαίου.

Το 1982 ψηφίζεται ο νόμος 1257 «Για την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας των συνεταιριστικών οργανώσεων», ο οποίος έρχεται να τροποποιήσει τον 921/79 σε ορισμένα του σημεία, και έτσι έχουμε:

-αρχή της ισοτιμίας:κάθε μέλος έχει μία ψήφο, ασχέτως των συνεταιριστικών μερίδων που διαθέτει.

-οι συνεταιριστές δεν μπορούν να ψηφίζουν με αντιπρόσωπο

-οι αρχαιρεσίες στις Αγροτικές συνεταιριστικές Οργανώσεις (Α.Σ.Ο.) γίνονται με το σύστημα της απλής αναλογικής

-στις αρχαιρεσίες της ΠΑ.ΣΕ.ΓΕΣ. συμμετέχουν μόνο αντιπρόσωποι ενώσεων συνεταιρισμών.

Το 1983 ψηφίζεται ο νόμος 1361 για τις «Αγροτικές Συνδικαλιστικές οργανώσεις», με τον οποίο φτάνουμε στην επίσημη, πλέον, αναγνώριση του αγροτικού συνδικαλισμού από το κράτος και τον καθορισμό του νομικού πλαισίου μέσα στο οποίο κινούνται οι συνεταιρισμοί.

Μέσα από αυτό το νόμο γίνονται προσπάθειες για τη δημιουργία ενός ενιαίου μαζικού και δημοκρατικού συνεταιριστικού κινήματος.

Το 1985 ψηφίζεται ο νόμος 1541, «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις» ο οποίος προωθεί ένα μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης, αυτό της μικρής ιδιοκτησίας, οργανωμένης σε συνεταιρισμούς.

Προωθείται, μέσω αυτού του νόμου, η δημοκρατική λειτουργία των Αγροτικών Συνεταιριστικών οργάνωσεων, η ενδυνάμωση της θέσης του «επαγγελματία» αγρότη, η ανάπτυξη της παραγωγής, αλλά, και της ποιότητας της, μέσω της βοήθειας που προσφέρει το κράτος στους συνεταιρισμούς.

Σκόπιμο είναι να αναφερθούν και ορισμένες αρνητικές κριτικές σ' αυτόν τον νόμο όπως:

-η υποχρεωτική συμμετοχή και εργασία του αγρότη στον συνεταιρισμό, υποβαθμίζει το ρόλο του, μετατρέποντας τον σε εργάτη,

-θίγεται η ιδιοκτησία του αγρότη

Είναι γεγονός, πάντως ότι η αγροτική ιδιοκτησία είναι, ήδη, κατοχυρωμένη από τη Σύνταγμα και ότι ο νόμος αυτός έρχεται να λύσει, μέσα σε δημοκρατικά πλαίσια, τα προβλήματα του συνεταιριστικού κινήματος και να του δώσει την ευκαιρία να αναπτυχθεί.

Μέσα από το 5ετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης (1982-1987), η πολιτεία προσπαθεί να συμβάλει στην αύξηση της παραγωγικότητας της αγροτικής καλλιέργειας, να ενισχύσει τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, να ανοίξει τον δρόμο για τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων με ό-

λοικαι πιο καλές προϋποθέσεις.

Ο αναπτυξιακός νόμος 1262/82 (τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το 1360/83) στα πλαίσια των κινήτρων για την ανάπτυξη της οικονομίας, όχι μόνο στο κέντρο αλλά και στην περιφέρεια, βοηθά στην ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας.

επιδoteί παραγωγικές επενδύσεις των συνεταιρισμών όπως:

- αγορά μηχανημάτων σποράς, καλλιέργειας, συγκομιδής και συσκευασίας αγροτικών προϊόντων
- αγορά υλικού για αναπαραγωγή από κτηνοτροφικές επιχειρήσεις
- κατασκευή αποθηκευτικών χώρων, ψυκτικών χώρων, κ.λπ.

Είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια, παρ'όλα τα προβλήματα, ο αγροτικός κόσμος αντιμετωπίζεται με εντελώς διαφορετικό τρόπο, απ'ότι παλιότερα, και συνεχώς δημιουργούνται όλο και πιο καλές συνθήκες για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας.

β. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ

Εκτός από αύξηση του αριθμού των συνεταιρισμών, αυτά την περίοδο, παρατηρείται και ανάπτυξη στις οικονομικές δραστηριότητες καθώς επεκτείνουν και σε νέους τομείς την δράση τους αλλά και αναπτύσσονται ακόμα περισσότερο στους ήδη γνωστούς, γι' αυτούς, τομείς.

Σε σύγκριση με την προπολεμική περίοδο, έχουμε αύξηση του τεχνικού εξοπλισμού και των εγκαταστάσεων των συνεταιρισμών και βελτίωση στους ήδη υπάρχοντες. Παρ' όλη όμως την ανάπτυξη, πρέπει να σημειωθεί ότι στο συνεταιριστικό επίπεδο, ο τεχνικός εξοπλισμός είναι σχετικά πολύ μικρός σε σύγκριση με αυτόν που χρησιμοποιείται συνολικά στην Αγροτική Οικονομία.

Με στοιχεία του 1969, οι γεωργικές συνεταιριστικές βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν το 20% όλων των γεωργικών βιομηχανιών στη χώρα.

Η δραστηριότητα των συνεταιρισμών εκτείνεται και στην από κοινού συγκέντρωση και διάθεση των αγροτικών προϊόντων. Δυστυχώς, αυτή η δραστηριότητα δεν είναι εκτεταμένη και το 1974 φτάνει μόλις στο 4,9% της συνολικής αγροτικής παραγωγής ή στο 9,8% της εμπορεύσιμης.

Όταν γίνεται από κοινού συγκέντρωση και διάθεση προϊόντων μέσω των συνεταιριστικών οργανώσεων τα αποτελέσματα είναι πολύ καλά, καθώς οι αγρότες πετυχαίνουν καλύτερες τιμές για τα προϊόντα τους.

Όσες συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν ασχοληθεί με αυτή την δραστηριότητα έχουν πολύ καλά αποτελέσματα.

Επίσης πολλοί συνεταιρισμοί συνδύασαν μεταξύ τους την

προσπάθεια για κοινή διάθεση των προϊόντων και είχαν α-
κόμα καλύτερα αποτελέσματα καθώς κέρδισαν καλύτερη τιμή
και διέθεταν και όλη την παραγωγή τους.

Ορισμένες συνεταιριστικές οργανώσεις επέκτειναν α-
κόμα περισσότερο την δραστηριότητά τους και επεξεργάζο-
νταν τα προϊόντα τους πρώτα και μετά τα διέθεταν στην α-
γορά. Τα κέρδη εννοείται πως ήταν μεγαλύτερα και όχι μό-
νο προς τη μεριά των αγροτών αλλά και των καταναλωτών,
όταν οι συνεταιρισμοί διέθεταν τα προϊόντα τους μέσω πρα-
τηρίων λιανικής πωλήσεως, γιατί και οι καταναλωτές έβρι-
σκαν προϊόντα σε καλύτερη τιμή.

Οι συνεταιριστικές οργανώσεις, αυτή την περίοδο, επε-
κτείνουν την δραστηριότητά τους και στον εξαγωγικό τομέα.
Η δράση τους είναι αρκετά λιανοποιητική αν ληφθεί υπόψη
και ο ρόλος του κράτους και της ΑΤΕ αλλά και του εξαγωγι-
κού εμπορίου που διακινείται μέσω εμπόρων Κάνοντας απευ-
θείας εξαγωγή, οι παραγωγοί, μέσω των συνεταιρισμών έ-
χουν πολύ καλά αποτελέσματα και γιατί κερδίζουν καλή τι-
μή αλλά και-το κυριότερο-διότι εξάγουν το σύνολο, συνήθως
της παραγωγής.

Άλλη οικονομική δραστηριότητα που ασκούν οι συνεται-
ρισμοί, αλλά όχι με τόση μαζικότητα όση στα λοιπά Ευρωπαϊ-
κά κράτη είναι η προμήθεια των συνεταιριστών τόσο με γεωρ-
γικά είδη όσο και είδη οικιακής χρήσης: είδη ενδυμασίας, οικ-
ιακά σκεύη, τρόφιμα, κ.λπ..

Η δραστηριότητα αυτή συνεχώς αυξάνεται και το 1974
σύμφωνα με στοιχεία της Α.Τ.Ε., η αξία των προμηθειών και
σε γεωργικά είδη και σε είδη οικιακής χρήσεως φτάνει τα

5168 εκατομμύρια δραχμές.

Στο σύνολο των συνεταιρισμών η δραστηριότητα αυτή καλύπτει το 20% και παραπάνω των αναγκών των μελών τους ενώ μερικές συνεταιριστικές οργανώσεις καταφέρνουν να καλύπτουν το 100% αυτών των αναγκών. Με την δραστηριότητα αυτή, είναι εύκολα κατανοητό, το πόσο ωφελούνται τόσο οι συνεταιριστές αφού προμηθεύονται εύκολα και γρήγορα, αλλά, και σε καλές τιμές τα αναγκαία αγαθά, όσο και οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί αφού έχουν ένα ακόμα πόρο αύξησης των κεφαλαίων τους.

Η δράση των συνεταιρισμών εκτείνεται και στην κοινή καλλιέργεια και εμετάλλευση γης. Μόλις μετά τον πόλεμο εμφανίζονται οι πρώτοι συνεταιρισμοί αυτής της κατεύθυνσης και τα μέλη τους καλλιεργούν από κοινού τα κτήματά τους πετυχαίνοντας έτσι καλύτερη απόδοση, μειώνεται το κόστος στην παραγωγή και έτσι αυξάνεται το εισόδημα.

Αυτός ο προσανατολισμός του συνεταιριστικού κινήματος ήταν από τους πιο προοδευτικούς αλλά σε ορισμένους από αυτούς τους συνεταιρισμούς τόσο το κράτος όσο και η ΑΤΕ έφεραν εμπόδια.

Εκτός από τους συνεταιρισμούς κοινής καλλιέργειας δημιουργούνται και ορισμένες ομάδες αγροτών που ενώνουν τις δυνάμεις τους, αλλά και τα περιουσιακά τους στοιχεία για να καλλιεργήσουν καλύτερα και να έχουν μεγαλύτερη απόδοση.

Βέβαια, αυτές οι ομάδες δεν αποτελούν συνεταιρισμό, ούτε καν υπάγονται στην συνεταιριστική νομοθεσία, απλά αποτελούν ένα είδος συλλογικών επιχειρήσεων, οι οποίες ό-

μως οφελούν τόσο τους ίδιους τους αγρότες αλλά και την Οικονομία γενικότερα. Οι δημιουργοί τους ανήκουν στο χώρο των μικρών ή μεσσίων αγροτών που για κάποιο λόγο δεν θέλουν να ενταχθούν στο τοπικό συνεταιρισμό.

Αξιόλογη, επίσης, είναι η δράση των αγροτικών συνεταιρισμών και στον τομέα της παραγωγικής-βιομηχανικής εκμετάλλευσης.

Έτσι έχουμε συνεταιριστικές οργανώσεις που ασχολούνται με την επεξεργασία του γάλακτος, την τυροκόμηση, την οινοποιΐα, την επεξεργασία της ελιάς, την κονσερβοποιΐα την εκκόκλιση βαμβακιού, πετυχαίνοντας, έτσι, την αύξηση του κέρδους τους από τα κατεργαζόμενα προϊόντα, την μείωση του κόστους παραγωγής αλλά και την καλή ποιότητα, πράγμα που συμφέρει τόσο τους ίδιους τους αγρότες όσο και τους καταναλωτές.

Ένα αίτημα των συνεταιριστικών οργανώσεων ήταν η άσκηση της αγροτικής πίστης απευθείας απ' αυτούς πράγμα που η ΑΤΕ δεν επέτρεψε και προτιμά την άσκηση αυτού του δικαιώματος να την κάνει απευθείας η ίδια. Βέβαια, τα περισσότερα δάνεια που χορηγεί η Α.Τ.Ε., τα χορηγεί μέσω των αγροτικών πιστωτικών συνεταιρισμών που κυριαρχούν μέσα στην Ελληνική ύπαιθρο, και, οι οποίοι γι' αυτή τους την μεσολάβηση-πρακτόρευση θα λέγαμε-παίρνουν αμοιβή μια έκπτωση 1% στο επιτόκιο που βάζει η Α.Τ.Ε.

Από αυτό το 1%, τα 3/4 τα παίρνουν οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί και το 1/4 οι Ενώσεις Συνεταιρισμών.

Δυστυχώς οι συνεταιρισμοί δεν έχουν εξασφαλίζει από-

μα κεφάλαια ικανά να τους παρέχουν τη δυνατότητα να δανείζονται τα μέλη τους έστω και με μικρά ποσά.

Πρέπει να αναφερθούν και ορισμένες περιπτώσεις αγροτικών συνεταιρισμών που παρουσιάζουν όμως ποικίλη δράση.

Έτσι, υπάρχουν συνεταιρισμοί που ασχολούνται με την κατασκευή υφαντών, με την αγορά και μετέπειτα διανομή εκτάσεων, με την ανέγερση αποθηκών, με την υγειονομική περίθαλψη των αγροτών κ.λπ..

Υ. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ

Κατά τη διάρκεια της Βιομηχανικής Επανάστασης, και, καθώς εντείνονται ολοένα και περισσότερο οι αντιθέσεις μεταξύ εργοδοτών-εργαζομένων δημιουργείται και αναπτύσσεται το Συνδικαλιστικό Κίνημα.

Μέσα από την οργάνωσή τους, στις Συνδικαλιστικές Ενώσεις και τα Εργατικά Συνδικάτα, οι εργαζόμενοι αγωνίζονται για την προάσπιση των συμφερόντων τους.

Μία άλλη μορφή συνδικαλιστικής οργάνωσης είναι οι συνεταιρισμοί στους οποίους συσπειρώνεται εργάτες και αγρότες. Οι αγώνες των αγροτών στη χώρα μας επικεντρώνονται στη διανομή της γης και συγκεκριμένα των τσιφλικιών, αγώνες που κατάληξαν στο Κελελέρ το 1910.

Με την Αγροτική Μεταρρύθμιση του 1917 αρχίζει η διανομή της γης. Οι λιγοστοί αγροτικοί σύλλογοι που δημιουργούνται με στόχο την καλύτερευση της ζωής στην ύπαιθρο δεν καταφέρνουν όσα αναμένονταν.

Η ανάπτυξη του αγροτικού κινήματος στο τόπο μας, αρχίζει ουσιαστικά μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο, ενώ μόλις το 1958 δημιουργείται η Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων Ελλάδας (ΓΕΣΑΣΕ) που είναι το κεντρικό συνδικαλιστικό όργανο των αγροτών. Δεν μπορούμε να μιλάμε για μεγάλη μαζικότητα στα πλαίσια της Συνομοσπονδίας, αλλά σιγά-σιγά καταφέρνει να επηρεάζει την κρατική πολιτική στο να γίνει πιο φιλοαγροτική.

Η δράση των αγροτικών συλλόγων και η άνοδος του αγροτικού συνδικαλιστικού κινήματος αναιχόπτονται με την Στρατιωτική Δικτατορία του 1967, για να συνεχίσουν τη πορεία

τους από τη μεταπολίτευση και μετά.

Με το νόμο 921/79 αναγνωρίζεται ως ανώτατη επαγγελματική οργάνωση των αγροτών η ΠΑΣΕΓΕΣ, δίνοντας έτσι έμφαση στη δημιουργία και ανάπτυξη των συνεταιρισμών.

Θεωρείται, πως ο συνεταιρισμός είναι ο καλύτερος τρόπος συνδικαλισμού για τους αγρότες, καθώς, αυτοί διαφέρουν από τους εργάτες εξαιτίας της φύσης της αγροτικής εργασίας αλλά και την κοινωνικής θέσης που οι αγρότες κατέχουν. Οι εργάτες κατέχουν μόνο την εργατική τους δύναμη, σε αντίθεση με τους αγρότες οι οποίοι πολύ συχνά κατέχουν, εκτός της εργασίας τους και το έδαφος, αλλά και το κεφάλαιο που δαπανάται για την καλλιέργεια.

Οι συνεταιρισμοί, βέβαια, δεν κατάφεραν να παίξουν το ρόλο τους σωστά καθώς υπήρξαν ποικίλα προβλήματα. Ύπαρξη στους κόλπους των συνεταιρισμών ατόμων που δεν ασκούν την γεωργία, σαν κύριο επάγγελμα, περιθωριοποίηση των συνεταιρισμών, εισβολή του κεφαλαίου στην κατ'εξοχήν οικογενειακή γεωργία και άλλα.

Το καλύτερο θα είναι να υπάρχει διαχωρισμός μεν, μεταξύ συνδικαλισμού και συνεταιρισμού, αλλά συνεργασία των Αγροτικών Συλλόγων με τους Συνεταιρισμούς κάτι το οποίο είναι αναγκαίο για την πραγματική ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας.

Συγκεκριμένα, οι αρχές, πάνω στις οποίες στηρίζεται το αγροτικό συνδικαλιστικό κίνημα, είναι:

- η μαζικότητα σε συνδυασμό με την ενιαία οργάνωση των αγροτών.

- η δημοκρατική οργάνωση και η αυτονομία του συνδικαλιστικού κινήματος.
- η πολιτικοποίηση

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

<<η διαχρονικότητα του Κιλελέρ -
μύθος ή πραγματικότητα;>>

Κάθε χρόνο, ο εορτασμός του Κιλελέρ είναι <<το γεγονός>> για την αγροτιά, δεδομένου ότι τη μέρα του εορτασμού του διελάγουν οι πολιτικοί, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια, για να εξαγγείλουν τα μέτρα τους για τη γεωργία.

Το Κιλελέρ γιορτάζεται -κλειστά στην αρχή, επίσημα μετέπειτα- κάθε χρόνο...

Η επιβίωση του γεγονότος για 80 χρόνια, αλλά και ο αγωνιστικός εορτασμός στον τόπο της θυσίας, πέρα από το διαχρονικό, πιστεύουμε πως προσθέτει και το στοιχείο του ουσιαστικού: οι αγρότες δίνουν το παρόν, στον ίδιο χώρο της θυσίας, τιμώντας τους νεκρούς και διατρανώνοντας τη θέλησή τους για βελτίωση στη ζωή τους, όπως και τότε...

Ο εορτασμός δεν μεταφέρθηκε κάπου αλλού ούτε και αλλοιώθηκε ο χαρακτήρας της εκδήλωσης, με τρόπο ώστε να εκφυλιστεί αργά αργά η ουσία της θυσίας...

Το Κιλελέρ σηματοδοτεί μια καινούργια εποχή για τον αγρότη, έχοντας ήδη θέσει τέλος σε προγενέστερες καταστάσεις.

Ο αγρότης παύει να σκύβει το κεφάλι, συνειδητοποιεί ότι δεν είναι σωστή η κατάσταση στην οποία βρίσκεται, αλλά αυτή που συμφέρει κάποιους άλλους.

Καταλαβαίνει ότι δεν έχει να περιμένει τίποτα από

αυτούς που τον εκμεταλλεύονται και ότι μόνο αυτός, με τις δυνάμεις του, μπορεί να παλέψει για κάτι καλύτερο...

Τελειώνει η περίοδος της μοιρολατρίας και αρχίζει η εποχή της ελπίδας, της ελπίδας που γεννιέται μέσα από τους αγώνες. Με το Κιλελέρ γίνεται η αρχή, μια αρχή δύσκολη και σηματοδοτημένη με απώλειες ανθρώπων, αλλά σημαντική γιατί οι αγρότες καταλαβαίνουν πια τη διαφορά μεταξύ δύσκολου και αδύνατου...

Συνειδητοποιούν πλέον ότι η διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους είναι αναγκαία, για να έρθει κάποια στιγμή, η ικανοποίηση.

Οι αγρότες με το Κιλελέρ κάνουν το πρώτο βήμα και από εκεί και πέρα αγωνίζονται και δεν περιμένουν απλά τη λύση των προβλημάτων τους.

Κι αυτό είναι το πιο βασικό σημείο στην διαχρονικότητα του Κιλελέρ, αυτό που εδραιώνει την έννοια του διαχρονικού:

βιώνουν βαθειά το Κιλελέρ, όχι απλά σαν μια επέτειο, αλλά σαν μια ζωντανή, καθημερινή πραγματικότητα, που η ύπαρξή της, τους δυνάμωσε σε κάθε δύσκολη στιγμή, στο να συνεχίσουν τους αγώνες.

Πιστεύουμε πως το διαχρονικό στοιχείο σε κάθε τι, υπάρχει όχι μέσα από την μνήμη, αλλά μέσα από τη ζωή, παλιό ίσως, αλλά πάντα ζωντανό και το σπουδαιότερο πάντα επίκαιρο.

Ο μύθος μπορεί να μπλέκεται με την πραγματικότητα, σε πολλά σημεία της ιστορίας του τόπου μας, αλλά στο Κιλελέρ

αυτό που λάμπει, αυτό που κυριαρχεί είναι η σκληρή πραγματικότητα και η αγωνιστική ελπίδα.

Το Κιλελέρ δεν μιλά για <<νεκρούς χιλιάδες>> αλλά για μόνο τρεις. Οι συνθήκες, όμως που οδήγησαν στο Κιλελέρ, μιλούν για πολλούς νεκρούς και ακόμα πιο πολλούς ζωνταντούς - νεκρούς μέσα στις τρώγλες των τσιφλικιών...

Η έξοδος από τις τρώγλες επιτεύχθηκε μόνο μέσα από αγώνες.

Η συνειδητοποίηση του μηνύματος του Κιλελέρ είναι πραγματικότητα και αποδεικνύεται από την πορεία του αγροτικού κινήματος μέχρι και σήμερα.

Η διαχρονικότητα του Κιλελέρ εντοπίζεται σ' αυτό ακριβώς το σημείο:

τόσο στη συνειδητοποίηση όσο και στη μακρόχρονη αποδοχή του μηνύματος του Κιλελέρ.

Παράλληλα, όμως θα πρέπει να εξετάσουμε και την τυχόν <<βοήθεια>> που δέχτηκε το αγροτικό κίνημα από <<εξωγενείς>> παράγοντες και ειδικότερα από το κράτος.

Για το κατά πόσο η αγροτική οικονομία και οι αγρότες ειδικότερα, είχαν τη σωστή μεταχείριση από το Κράτος, οι απόψεις διαφέρουν και μάλιστα κατά πολύ:

- <<χαϊδεμένα παιδιά του Κράτους>> χαρακτηρίζουν, ορισμένοι τους αγρότες, παραπονούμενοι για τις συνεχείς ενισχύσεις του Κράτους προς αυτούς
- πολλοί αγρότες, θεωρούν πως, λιγότερο ευνοημένη τάξη, από τις παροχές του Κράτους είναι η δική τους δεδομένου ότι είναι επισφαλής η εργασία τους, η παραγωγή τους, το εισόδημά τους

Είναι γεγονός ότι σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της χώρας μας (1/3 του ενεργού πληθυσμού), εξακολουθεί να ασχολείται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Γεγονός είναι επίσης, ότι η αγροτική οικονομία συμβάλει κατά μεγάλο ποσοστό στην εθνική οικονομία και αποτελεί ένα τομέα κερδοφόρο όσον αφορά τις εξαγωγές.

Ευγυκεκριμένα, το ποσοστό της συμβολής του αγροτικού τομέα στο σχηματισμό του εθνικού προϊόντος ανέρχεται στο 18%!!

Αναλυτικά με το τι προσφέρει η αγροτιά, οι παροχές, αλλά και η φροντίδα του Κράτους γενικότερα, είναι μικρή και σχετικά απρογραμμάτιστη.

Έτσι, παρ'όλες τις επιπρόσθετες παροχές της Ε.Ο.Κ., η φυγή από το χωριό προς τη πόλη συνεχίζεται, τα χωριά ερημώνουν, όλο και περισσότεροι νέοι άνθρωποι αναζητούν κάτι καλύτερο στην πόλη και εγκαταλείπουν τις αγροτικές ασχολίες για να πυκνώσουν, ακόμα περισσότερο, τα ήδη πυκνοκατοικημένα, αστικά κέντρα.

Η ανάπτυξη ενός προσοδοφόρου αγροτικού τομέα, δεν περιορίζεται μόνο στις κατάλληλες καλλιέργειες, αλλά και σ' ένα ευχάριστο, άνετο τρόπο ζωής στην ύπαιθρο.

Οι συνεταιρισμοί καταβάλλουν φιλότιμες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά χρειάζεται και η συμπαράσταση του Κράτους, που σε μερικές περιπτώσεις, δεν σημαίνει επιπρόσθετη δαπάνη, αλλά ανακατανομή των ήδη χορηγημένων παροχών.

Δεν γίνεται να έχουμε απαίτηση από νέους ανθρώπους να μένουν στο χωριό, όταν δεν τους προσφέρουμε την ευκαιρία για μόρφωση, σωστή διασκέδαση, γενικότερα ένα τρόπο ζω-

ής πιο άνετο, που, εν πάσει περιπτώσει, δεν πιστεύουμε ότι χαρακτηρίζει αποκλειστικά και μόνο τα αστικά κέντρα.

Μπορεί να φανεί περιεργο, αλλά ογδόντα χρόνια μετά το Κιλελέρ υπάρχουν ακόμα και τώρα διακρίσεις μεταξύ των αγροτών: μια σύγκριση ανάμεσα σε καλλιεργητές ορεινών περιοχών και πράγματι <<χαϊδεμένων παιδιών>> στις πεδινές περιοχές πείθουν τον καθένα...

Αναμφισβήτητα από το Κιλελέρ μέχρι σήμερα, έχουν γίνει πολλά θετικά βήματα, αλλά μένουν πάρα πολλά, ακόμα, να γίνουν για να μπορούμε να έχουμε μια ακμαία αγροτική οικονομία. Το αν θα γίνουν ή όχι εξαρτάται βέβαια από πολλούς παράγοντες αλλά το σίγουρο είναι ένα:

μόνο ένα αγροτικό κίνημα ενωμένο και μαζικό μπορεί αφ' ενός μεν να λύσει πολλά προβλήματα παρεμβαίνοντας δυναμικά, αφ' ετέρου δε/να πιέσει αποτελεσματικά στο να δοθεί η απαραίτητη βοήθεια από το Κράτος.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

(Α) ΒΙΒΛΙΑ

1. ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ Π.Σ.: ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΠΟΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
2. ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ.: ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΕΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
3. ΒΟΥΡΝΑΣ Τ. : Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
4. ΒΡΑΧΝΙΑΡΗΣ Χ.: ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΔΥΟ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ, ΚΙΛΕΛΕΡ 1910, ΤΡΙΚΑΛΑ 1925
5. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ Γ.: ΚΙΛΕΛΕΡ
6. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ Γ.: ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
7. ΜΟΥΖΕΛΗΣ Ν.: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΟΥΕΙΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
8. ΠΑΝΟΣ Δ.: ΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΩΣ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
9. ΧΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Δ.: ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

10.: ΑΚΑΔΗΜΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ.

(ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ): ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

(B) ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περιοδικό <<ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ
ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ>>

Τεύχος 70:

<<Συνεργατισμός (Αλμυρός) και
Συνδικαλισμός (Κιλελέρ) τα δύο
πόδια του αγρότη και η στάση
των κυβερνήσεων

Γιοβάνη Δώρα:

Ιστορία και αρχές συνεργατι-
σμού

